

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Ο στρατηγικός σχεδιασμός του ΝΑΤΟ στα Δυτικά Βαλκάνια
και οι επιδιώξεις σήμερα.

The strategic planning of NATO in the Western Balkans
and its current objectives.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελισάβετ Μακρή

ΑΜ: 2222Μ020

Αθήνα, 2023

Τριμελής επιτροπή:

Μαριλένα Κοππά, καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Κωνσταντίνος Λάβδας, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Γεώργιος Ευαγγελόπουλος, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Ελισάβετ Μακρή, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται στον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στους γονείς μου.

Συντομογραφίες

AFOR: Albania Force
BRI: Belt and Road Initiative
CoE: Centre of Excellence
CVE: Counter Violent Terrorism
EADRCC: Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre
EAPC: Euro Atlantic Partnership Council
EDC: European Defense Community
EEAS: European External Action Service
ESDI: The European security and defense identity
EU StratCom: European Union Strategic Communications
EUFOR: European Union Forces
EULEX: European Union Rule of Law Mission in Kosovo
IFOR: Implementation Force
KFOR: Kosovo Force
LSER : China–Europe Land–Sea Express Route
MAP: Member Action Plan
MENA: Middle East and North Africa
NAC: North Atlantic Council
NRF: NATO Response Force
OBOR: One Belt One Road
PESCO: Permanent Structured Cooperation
PfP: Partnership for Peace
RAP: Readiness Action Plan
SACEUR: Supreme Allied Commander Europe
SEECAP: South East Europe Common Assessment Paper on Regional Security Challenges
and Opportunities
SEEI: South East Europe Initiative
SEEGROUP: South East Europe Security Cooperation Steering Group
SFOR: Stabilization Force
SHAPE: Supreme Headquarters Allied Powers Europe
UNPROFOR: United Nations Protection Force
VJTF: Very High Readiness Joint Task Force
WBCti: Western Balkans Counter Terrorism initiative
WEU: Western European Union
XFOR: Extraction Force
ΔΕΕ: Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση
ΕΤΑΑ: Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Άμυνας και Ασφαλείας
ΚΕΙΠΙΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικής Ασφάλειας
ΚΠΑΑ: Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
Ο.Μ.Κ: Όπλα Μαζικής Καταστροφής

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Abstract.....	7
Εισαγωγή	8
1.Ιστορική αναδρομή	9
1.1. Διαμόρφωση της κατάστασης στα Δυτικά Βαλκάνια.	9
1.2. Η δημιουργία και η εξελεγκτική πορεία του NATO	12
1.2.1. Η μεταπολιτική Ευρώπη και η πολιτική της ανάσχεσης	12
1.2.2. Η ίδρυση του NATO και η εξέλιξή του την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου	13
1.2.3. Το NATO στην μεταψυχροπολεμική εποχή	15
2. Ευρωπαϊκή Ένωση- NATO	20
2.1 Αποστολές NATO στα Δυτικά Βαλκάνια	20
2.2 Συνεργασία NATO-Ευρωπαϊκής Ένωσης	23
2.2.1 Θεσμικό πλαίσιο.	23
2.2.2 Κοινές αποστολές.....	27
3. Επιδιώξεις- στόχοι του NATO στα Δυτικά Βαλκάνια.....	28
3.1. Ανάσχεση εξωτερικών παραγόντων	28
3.1.1. Ρωσία	29
3.1.2. Κίνα.....	34
3.2. Οργανωμένο έγκλημα- τρομοκρατία	39
4. Συμπεράσματα της δράσης του NATO- Μελλοντικές προοπτικές.....	44
Βιβλιογραφία	49

Περίληψη

Διαχρονικά η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων αποτέλεσε το έδαφος για σφοδρές εθνοτικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, διαδοχικές κρίσεις και διαμάχες, απόρροια της μεγάλης εθνικής, θρησκευτικής και οικονομικής ποικιλομορφίας, που τη χαρακτηρίζουν. Ωστόσο, παρόλο που χαρακτηρίζονται ως μια ασταθής, προβληματική και κατά διαστήματα επικίνδυνη περιοχή, προσελκύουν το ενδιαφέρον όχι μόνο περιφερειακών αλλά και παγκόσμιας επιρροής δυνάμεων. Σε αυτή την ευαίσθητη γειτονιά της Ευρώπης, σημαντικοί γεωπολιτικοί δρώντες όπως οι ΗΠΑ, κυρίως μέσω του NATO, η Ρωσία, η Κίνα και η Ευρωπαϊκή Ένωση, προσπαθούν να αυξήσουν το γεωπολιτικό τους αποτύπωμα. Η Ρωσία διαδραματίζει το δικό της ρόλο στη περιοχή, βλέποντας τα Δυτικά Βαλκάνια σαν το «μαλακό υπογάστριο» της ΕΕ και μια πιθανή ζώνη επέκτασης της δικής της επιρροής. Η Κίνα προσπαθεί με πιο αθόρυβα μέσα να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα, στο πλαίσιο του «Δρόμου του Μεταξιού», ανοίγοντας διαύλους επικοινωνίας και άσκησης επιρροής μέσω εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών. Ταυτόχρονα, τα Δυτικά Βαλκάνια έχουν καταστεί μια «μαύρη τρύπα» δικτύων τρομοκρατίας και οργανωμένου εγκλήματος. Σε αυτό το πλαίσιο, το NATO αντιλαμβάνόμενο τις προκλήσεις για το δυτικό στρατόπεδο, υποστηρίζει την ενσωμάτωση των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων στο δυναμικό του και στην ανάσχεση της επιρροής των εξωτερικών δρώντων. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, συνεργάζεται με την ΕΕ, που αποτελεί τον κύριο οικονομικό και πολιτικό δρώντα στη περιοχή, στοχεύοντας στην από κοινού προώθηση της ειρήνης και της σταθερότητας καθώς και στην μετάδοση των δυτικών αξιών του εκδημοκρατισμού και φιλελευθερισμού.

Λέξεις κλειδιά: NATO, Ρωσία, Κίνα, τρομοκρατία, ανάσχεση, εκδημοκρατισμός

Abstract

Throughout time, the region of the Western Balkans has been the ground for fierce ethnic and religious conflicts, successive crises and antagonisms, a result of the great ethnic, religious and economic diversity that characterizes it. However, despite being characterized as an unstable, problematic and occasionally dangerous region, attracts the interest of not only regional but also global influential forces. In this fragile neighborhood of Europe, important geopolitical actors such as the US, mainly through NATO, Russia, China and the European Union, are trying to maximize their geopolitical footprint. Russia plays its own role in the region, seeing the Western Balkans as the EU's «soft underbelly» and a zone of possible expansion of its own influence. China is quietly trying to serve its own interests, through the “*Silk Road*” framework, by opening channels of communication and influence based on trade and investment agreements. At the same time, the Western Balkans have become a “black hole” of terrorist and organized crime networks. In this context, NATO being aware of the challenges about to occur for the western alliance, supports the integration of the Western Balkan states into its workforce and the deterrence of the external actors’ influence. In order for this intention to be fulfilled, it cooperates with the EU, which is considered the main economic and political actor in the region, aiming at the joint defense of peace and stability and the transmission of Western values of democratization and liberalism.

Key words: NATO, Russia, China, terrorism, deterrence, democratization

Εισαγωγή

Τα Δυτικά Βαλκάνια, αποτελούσαν πάντοτε πεδίο γεωστρατηγικού ανταγωνισμού και πολιτικών εξελίξεων, λόγω της στρατηγικής τους θέσης ως κοινωνός Ανατολής και Δύσης, Βορρά και Νότου. Αποτελώντας μια κύρια πρόσβαση της Κεντρικής Ευρώπης προς την Μεσόγειο και αντίστροφα, διεκδικήθηκαν και εξακολουθούν να διεκδικούνται έντονα μέσα στα χρόνια από εξωτερικούς δρώντες καθώς και από την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετά την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων βρέθηκε για ακόμα μία φορά στο επίκεντρο της προσοχής, ενώ Ηνωμένες Πολιτείες και Ευρωπαϊκή Ένωση δρώντας από κοινού, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο παρέχοντας στρατιωτική, οικονομική και επενδυτική υποστήριξη με στόχο την ανοικοδόμηση, σταθεροποίηση και τελικώς την ενταξιακή προοπτική των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και στο NATO.

Για τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, με το πολύπαθο γεμάτο συγκρούσεις παρελθόν, η ένταξή τους αυτή στους ευρωπαϊκούς οργανισμούς σήμαινε αίσθημα ασφάλειας, εκδημοκρατισμού και σταθερότητας. Μέχρι σήμερα έχουν ενταχθεί στην Συμμαχία οι: Αλβανία (2009), Κροατία (2009), Μαυροβούνιο (2017) και Βόρεια Μακεδονία (2019). Ωστόσο, το περίπλοκο αυτό παρελθόν με τις εθνοτικές και πολιτικές συγκρούσεις, φέρνει αντιστάσεις στην ένταξη και των εναπομεινανσών χωρών, της Σερβίας και της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης, και του μερικώς αναγνωρισμένου κράτους του Κοσσυφοπεδίου. Για την επίτευξη αυτής της ολοκληρωτικής ένταξης θα πρέπει να ξεπεραστούν ζητήματα μείζονος σημασίας, που αφορούν σε κυριαρχικά δικαιώματα και ζητήματα που άπτονται της βιώσιμης λειτουργίας του εσωτερικού των κρατών.

Το NATO στην προσπάθειά του να σταθεροποιήσει την πολωμένη από συγκρούσεις περιοχή, δραστηριοποιείται διαχρονικά στα βαλκανικά εδάφη. Από το 1994 και τις πρώτες αεροπορικές επιδρομές μέχρι και σήμερα, το NATO διατηρεί σημαντική παρουσία στην περιοχή. Κύριος στόχος του όλο αυτό το διάστημα είναι η προσέλκυση ολόκληρης της περιοχής στην νατοϊκή ομπρέλα και ευρύτερα στο δυτικό στρατόπεδο, καθώς και η διασφάλιση μιας διαρκούς ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή. Σημαντικό αγκάθι στις επιδιώξεις αυτές, αποτελεί τόσο η έντονη εμπλοκή της

Ρωσίας και της Κίνας στις βαλκανικές υποθέσεις, όσο και το αρνητικό αποτύπωμα που άφησαν οι νατοϊκές επεμβάσεις της προηγούμενης δεκαετίας στον τοπικό πληθυσμό.

Έχει λοιπόν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξακριβωθεί, αν αυτό το περιβάλλον σταθεροποίησης επιτεύχθηκε μέσω του στρατηγικού σχεδιασμού του NATO μέχρι σήμερα και σε ποιο σημείο υλοποίησης βρίσκεται. Πως διαμορφώνονται οι επιδιώξεις μέσω της συνεργασίας του με την ΕΕ, σε σχέση με τους εξωτερικούς δρώντες και τις σχέσεις του με τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, καθώς και αν υπάρχει διαφοροποίηση των μελλοντικών προοπτικών σε σύγκριση με τις παρούσες επιδιώξεις.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια και επιχειρείται μια μελέτη της δράσης του NATO στα Δυτικά Βαλκάνια, όπως αυτή διαμορφώνεται από τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η εξελεγκτική πορεία του NATO καθώς και πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή στην διαμόρφωση της γεωπολιτικής κατάστασης στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων μέσα στα χρόνια. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι σχέσεις συνεργασίας NATO-ΕΕ στα εδάφη των χωρών των δυτικών Βαλκανίων, τόσο σε στρατιωτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφονται οι επιδιώξεις της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας στην προσπάθεια ανάσχεσης της ρωσικής και κινεζικής διεξόδου, της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος. Το τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο αποτελεί μια συμπερασματική ανακεφαλαίωση και καταγραφή των μελλοντικών προοπτικών της δράσης του NATO στα Δυτικά Βαλκάνια. Τα δεδομένα αντλούνται από δευτερογενείς πηγές όπως ακαδημαϊκά περιοδικά, ιστοσελίδες, επίσημα έγγραφα, καθώς και ελληνική και ξένη βιβλιογραφία.

1.Ιστορική αναδρομή

1.1. Διαμόρφωση της κατάστασης στα Δυτικά Βαλκάνια.

Τα Βαλκάνια του 19^{ου} αιώνα, καθότι ανομοιογενή στην σύστασή τους, αποτελούσαν πάντα ένα κράμα ίδιων πολιτισμικών παραδόσεων, με κοινό παρελθόν και ιστορικές περιόδους, όπως αυτές της ρωμαϊκής και οθωμανικής αυτοκρατορίας. Δύο περίοδοι κυριαρχίας, οι οποίες καθόρισαν ουσιαστικά την πορεία της περιοχής των Βαλκανίων. Επίσης καθοριστική ήταν και η συμβολή της οθωμανικής κυριαρχίας στην σημαντική υστέρησή τους στην κοινωνική και πολιτισμική εξέλιξή τους, κατά την αναγεννησιακή περίοδο, την οποία διένυε η υπόλοιπη Ευρώπη. Από το καθεστώς αυτό των αυτοκρατοριών, η επόμενη μέρα στη διαμόρφωση του βαλκανικού χώρου,

επιδιώκεται με τους βαλκανικούς πολέμους (1912-1913) και στοχεύει στην κοινωνική αναδιοργάνωση της βαλκανικής χερσονήσου. Σε αυτό συνέβαλε ο αναδυόμενος πολιτισμικός εθνικισμός, που έθεσε τα θεμέλια επιθυμίας δημιουργίας εθνικών κοινωνιών στην περιοχή και κατέληξε στην εθνικοποίηση του πληθυσμού και αντίστοιχες διεκδικήσεις. (Σιούσιουρας, 2007, pp. 60-61) Μία εξέλιξη, η οποία αποτελούσε για πολλούς δεδομένη, λόγω της εθνοτικής, θρησκευτικής και πολιτισμικής ποικιλομορφίας, που εντοπιζόταν εντός της περιοχής. Ο Joseph Goebbels, χαρακτήρισε την Γιουγκοσλαβία ως ένα «αμφισβητούμενο συνονθύλευμα κρατών», ενώ εξακολουθεί να αποτελεί πεδίο αναπόφευκτων συγκρούσεων και συμφερόντων, καταδικάζοντας τους γηγενείς σε αδιάκοπες αλληλουχίες δεινών. (Cohen, 1995, pp. 8-11)

Η δεκαετία του '80 αποκάλυψε μία Γιουγκοσλαβία, η οποία πλήττεται από οικονομική και πολιτική κρίση, κάτι που απειλούσε πλέον σοβαρά την σταθερότητά της, καθώς και την ίδια της την ύπαρξη. Πληθωρισμός, ανεργία, κρατικό χρέος, ακόμα και ελλείψεις σε τρόφιμα, δημιούργησαν ένα εκρηκτικό κοκτέιλ παρακμής του επιπέδου ζωής των πολιτών της χώρας και την δημιουργία μιας γενικής δυσαρέσκειας στον τρόπο αντιμετώπισης της κατάστασης από τον κρατικό παράγοντα, φέρνοντας στη επιφάνεια ολόένα και περισσότερο έναν εκκολλαπτόμενο εθνοπεριφερειακό εθνικισμό. Ο θάνατος του Τίτο σηματοδοτεί μία έξαρση διαδηλώσεων των αλβανικών μειονοτήτων του Κοσσυφοπεδίου στην Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σερβίας, η οποία εντάθηκε με την πάροδο του χρόνου. (Cohen, 1995, pp. 45-46)

Η μεταπολιτική εποχή, από το 1989, με το τέλος του ψυχρού πολέμου επηρέασε διττά την περιοχή των Βαλκανίων. Με την πτώση του Βερολίνου, αφενός σηματοδοτήθηκε η επιθυμία συγκρότησης των κοινωνιών με βάση τους κανόνες της διεθνούς κοινότητας και με δυτικό προσανατολισμό και αφετέρου η αναβίωση της «αρχής των εθνοτήτων» και η τάση για ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας των βαλκανικών λαών, επαναφέροντας στο προσκήνιο τα εθνικιστικά αισθήματα, τα οποία είχαν μετριαστεί κατά την περίοδο επικράτησης του κομμουνισμού στις κοινωνίες αυτές και που απομάκρυναν τα Βαλκάνια από τις επιταγές της διεθνούς κοινότητας. Κατ' επέκταση, η τάση περιφερειακών συρράξεων με σκοπό την ίδρυση ανεξάρτητων ομοιογενών κρατών, είχε ήδη αρχίσει να κάνει την εμφάνισή της και το όραμα οικοδόμησης ενός πολυεθνικού κράτους, συνοδευόμενο από την πολιτική και κοινωνική ταυτότητα, που επιθυμούνταν, αποδείχθηκε ανεπαρκές ενάντια στις δυνάμεις του εθνοτικού εθνικισμού και υποεθνικισμού. Μία άκρως αντίθετη

κατεύθυνση από την τάση των ευρωπαϊκών κρατών για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. (Παπασωτηρίου, 1994, pp. 15-17)

Ο Slobodan Milosevic, ο νέος ηγέτης των σέρβων κομμουνιστών, εκμεταλλευόμενος τον σέρβικο εθνικισμό και ενορχηστρώνοντας διαδηλώσεις εξέγερσης εντός του Μαυροβουνίου, της Βοϊβοντίνας αλλά και εντός του Κοσσυφοπεδίου, με κατάληξη τις στρατιωτικές επεμβάσεις σε αυτό τον Φεβρουάριο και Μάρτιο του 1989, κατάφερε να δώσει στις σερβικές αρχές τον έλεγχο του Κοσσυφοπεδίου και την εκτόξευση της δημοτικότητάς του στα ύψη. Αυτό συνετέλεσε στην εκλογή του ως πρόεδρος της δημοκρατίας της Σερβίας τον Δεκέμβριο του 1990 και καθιέρωσής του ως ένας ηγέτης εκπροσώπησης και προστασίας των διεκδικήσεων των Σέρβων. (Ρουδομέτωφ, 2007, pp. 142-146)

Η αρχή του κατακερματισμού της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, ο οποίος οφειλόταν σε πολλά αίτια όπως οικονομικά, πολιτικά, πολιτισμικά και εθνοτικών ανταγωνισμών, ξεκινά να προμηνύεται το 1989, στην επιθυμία της Σλοβενίας να αποσχιστεί, η οποία τασσόταν απέναντι από τη συγκεντρωτική- εθνικιστική πολιτική του Μιλόσεβιτς. Το 1990, με την σλοβενική κρίση να εντείνεται ως προς τις θεσμικές τους θέσεις απέναντι στην Σερβία, η σερβική κυβέρνηση κινήθηκε εκδικητικά προς την Σλοβενία με διακοπή εμπορικών σχέσεων και την τελική ρήξη στις σχέσεις τους τις 2 Ιουλίου 1990 με την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της.

Το παράδειγμα αυτό ακολούθησε και η Κροατία επίσης, η οποία πέρασε στην πιο εθνικιστική της εποχή μετά την εκλογή του δεξιού εθνικιστή Franjo Tudjman και την αναθεώρηση του κροατικού συντάγματος, το οποίο προέβλεπε την υιοθέτηση των παραδοσιακών κροατικών συμβόλων και της λατινικής γλώσσας. Με αφορμή την δολοφονία Σέρβων σε στρατόπεδα συγκέντρωσης κατά την διάρκεια του καθεστώτος Ustasa, δημιουργήθηκαν εθνικιστές ομάδες Σέρβων με ένοπλες εξεγέρσεις και κατόπιν και της κήρυξης σε αυτόνομη περιοχή της «δημοκρατίας της Κράινας», επήλθε στις 4 Ιανουαρίου 1991, η απόσχιση των δύο δημοκρατιών. Τελικά το 1995, οι Σέρβοι νικήθηκαν έπειτα από πενταετείς συγκρούσεις και εκτοπίστηκαν. (Ρουδομέτωφ, 2007, pp. 147-148)

Στην περίπτωση της Βοσνίας, το χαρακτηριστικό είναι ότι αποτελούσε μια δημοκρατία δημιουργημένη υπό το πρίσμα του συμβιβασμού της Σερβίας και Κροατίας, αποτέλεσμα της ανυπαρξίας ξεκάθαρης εθνικής ταυτότητας. Παρόλη την έλλειψη επιθυμίας ανεξαρτητοποίησης από την μεριά των Βοσνίων, υπήρξε η επιθυμία

από την μεριά της Σερβίας και Κροατίας να επωφεληθούν με προσάρτηση εδαφών της δημοκρατίας της Βοσνίας στα εδάφη τους. Αυτό θα συνεπαγόταν μια εθελοντική ανταλλαγή πληθυσμών καθώς και συμφωνία καθορισμού νέων συνόρων, κάτι που ήταν ανυπέρβλητο εμπόδιο. (Παπασωτηρίου, 2007, pp. 211-215) Μετά την περιθωριοποίηση της Σερβίας, την 1^η Μαρτίου 1992 ξεκίνησαν εχθροπραξίες των Σέρβων της Βοσνίας σε ολόκληρη την επικράτεια με την βοήθεια του γιουγκοσλαβικού στρατού, οι οποίες και διήρκησαν μέχρι το 1995 και την ανακήρυξη της εδαφικής κυριαρχίας της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης. (Cohen, 1995, p. 237)

Η μόνη ειρηνική απόσχιση από την γιουγκοσλαβική ομοσπονδία ήταν αυτή της πρώην γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας της Μακεδονίας το 1991, κάτι το οποίο όμως έφερε ξανά στην επιφάνεια το μακεδονικό ζήτημα. (Ρουδομέτωφ, 2007, p. 149)

Στην περίπτωση του Κοσσόβου, το οποίο αποτελούσε ένα κομμάτι διεκδίκησης των σερβικών και αλβανικών μειονοτήτων, η υπέρμετρη ένταση ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '90. Έχοντας μία σημαντική διαφορά στον πληθυσμό των μειονοτήτων από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, με την αλβανική μειονότητα να υπερτερεί σημαντικά σε αριθμό της σερβικής, αυτό εντάθηκε έως και την παραμονή της σύγκρουσης του 1999, όπου η σερβική μειονότητα έφτασε να αποτελεί το ένα δέκατο του πληθυσμού. Αυτό είχε τις ρίζες του στις εντάσεις και βιαιότητες της περασμένης δεκαετίας. Η αλβανική μειονότητα απολάμβανε μιας σειράς αυτονομίας και προνομίων στην κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία, τα οποία άρχισαν να απειλούνται και να θίγονται στα τέλη της δεκαετίας του '80, στο πλαίσιο της διακυβέρνησης του Μιλόσεβιτς. Αρχικά, ενώ η διεκδίκηση από μέρους της αλβανικής μειονότητας ξεκίνησε με ειρηνικές διαδηλώσεις προς την σερβική καταπίεση, αργότερα οι σερβικές δυνάμεις προχώρησαν με σχέδια εθνικής εκκαθάρισης και ως εκ τούτου αυτό οδήγησε στις βίαιες συγκρούσεις του 1999 και την επέμβαση του NATO, μια επέμβαση όμως που στερούνταν της διεθνούς νομιμοποίησης. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν μεν η ανεξαρτησία των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου αλλά όχι η ίδρυση κράτους ή η ένωση με το κράτος της Αλβανίας, κάτι το οποίο ισχύει έως και σήμερα (Latawski & Smith, 2003, pp. 5-7) (Ρουδομέτωφ, 2007, p. 150) (Κασκαρέλης, 2016, pp. 44-49)

1.2. Η δημιουργία και η εξελεγκτική πορεία του NATO

1.2.1. Η μεταπολεμική Ευρώπη και η πολιτική της ανάσχεσης

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου το 1945 έφερε τις νικητρήριες δυνάμεις στον διαμοιρασμό της Ευρώπης σε δύο σφαίρες επιρροής προκαλώντας έναν έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, εγείροντας σημαντικές

πιθανότητες για μια ενδεχόμενη πολεμική σύγκρουση. (Παπασωτηρίου, 2018, pp. 65-66) Ακολούθησε μια σειρά από γεγονότα όπου οδήγησαν στην απόρριψη της σκέψης αναδίπλωσης των ΗΠΑ και την υιοθέτηση της πολιτικής της ανάσχεσης της Σοβιετικής επεκτατικής πολιτικής, η οποία με έμμεσο τρόπο αποσκοπούσε μέσω της επιρροής της στα εσωτερικά των χωρών, την ψυχολογική και οικονομική τους κατάρρευση και την παράδοση τους στην Μόσχα (Χατζηβασιλείου, 2017, pp. 91-92)

Το 1947 ήρθε το «Δόγμα Τρούμαν» που στόχευε στην προστασία της Ελλάδος και της Τουρκίας από την κομμουνιστική απειλή. (Χατζηβασιλείου, 2017, p. 98) (Παπασωτηρίου, 2018, p. 76) Παρόλο που δεν ειπώθηκε η λέξη «Ανάσχεση» πρόκειται για την αρχή της ανάσχεσης της Σοβιετικής απειλής η οποία πήρε μεγάλες διαστάσεις καθώς ο Αμερικάνος Πρόεδρος κατανοούσε ότι ολόκληρη η Δυτική Ευρώπη κινδύνευε να οδηγηθεί σε χάος (Barrass, 2009: 51). Το λεγόμενο σχέδιο Μάρσαλ το 1947, αποτέλεσε μια πρωτοβουλία των ΗΠΑ ανοικοδόμησης των οικονομιών των κρατών της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένων και των κυβερνήσεων των σοβιετικών δορυφόρων. (Kissinger, 1995, p. 507) (Παπασωτηρίου, 2018, p. 76) Τον Ιούλιο του 1947 ο υπουργός εξωτερικών της ΕΣΣΔ Μολώτοφ, απέρριψε το σχέδιο και η Μόσχα υποχρέωσε τους συμμάχους της να πράξουν το ίδιο. (Χατζηβασιλείου, 2017, pp. 104-105) (Παπασωτηρίου, 2018, pp. 84-85)

Καταλυτικό γεγονός για την ιστορία του ψυχρού πολέμου ήταν το πραξικόπημα στην Τσεχοσλοβακία, τον Φεβρουάριο του 1948 από τους Τσέχους Κομμουνιστές, που υποχρέωσαν τα υπόλοιπα κόμματα που συμμετείχαν στην κυβέρνηση να παραιτηθούν, ένα γεγονός που δεν προκάλεσε θερμό επεισόδιο μεταξύ των δυτικών δυνάμεων και των Σοβιετικών, όπως ο οδικός και σιδηροδρομικός αποκλεισμός του Βερολίνου λίγους μήνες αργότερα. (Linemann, 2014, pp. 474-475)

1.2.2. Η ίδρυση του NATO και η εξέλιξή του την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου

Η οικονομική σταθερότητα και συνεργασία που θα επέφερε το Σχέδιο Μάρσαλ έπρεπε να συνδυαστεί και με στρατιωτική συνεργασία. Με αυτό κατά νου, οι δύο πλευρές του Ατλαντικού αντιλαμβανόμενες ότι μόνο μια πραγματικά διατλαντική συμφωνία ασφάλειας, θα μπορούσε να αποτρέψει τη σοβιετική επιθετικότητα, και ταυτόχρονα θα εξάλειφε τον κίνδυνο αναβίωσης του ευρωπαϊκού μιλιταρισμού και θα έθετε τις βάσεις για την πολιτική ολοκλήρωση, προχώρησαν στην ίδρυση ενός καθαρά αμυντικού οργανισμού. (NATO, 2022c) Έτσι τον Απρίλιο του 1949 ιδρύθηκε ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου, γνωστός και ως NATO. Σύμφωνα με την

ιδρυτική του συνθήκη, βασικός στόχος του οργανισμού είναι «η διαφύλαξη της ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή του Βορείου Ατλαντικού». (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2020, p. 138)

Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του NATO κυριαρχούνταν από ανησυχίες για την ανάγκη οργάνωσης μιας αποτελεσματικής αποτροπής και άμυνας, ενάντια στην απειλή μιας ενδεχόμενης Σοβιετικής επίθεσης. Η κατάρρευση του εγχειρήματος της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (EDC) το 1954, έθεσε το πλαίσιο κατά το οποίο η δέσμευση των ΗΠΑ για την προστασία της Δυτικής Ευρώπης αποτέλεσε βασική παράμετρο. (Latawski & Smith, 2003, p. 146)

Με την ομπρέλα ασφαλείας των Αμερικανών και την πολιτική σταθερότητα, που πρόσφερε το σχέδιο Μάρσαλ στη Δυτική Ευρώπη, νέοι σύμμαχοι προσχώρησαν στη Συμμαχία, με την Ελλάδα και την Τουρκία από κοινού το 1952 και έπειτα τη Δυτική Γερμανία το 1955. Σε αντίδραση στην ένταξη της Δυτικής Γερμανίας στο NATO, η Σοβιετική Ένωση και τα ανατολικοευρωπαϊκά κράτη της σχημάτισαν το Σύμφωνο της Βαρσοβίας το 1955, δημιουργώντας τον αντίπαλο πόλο για τη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου το NATO υιοθέτησε το στρατηγικό δόγμα των «Μαζικών Αντιποίνων», διαμηνύοντας πως σε πιθανή επίθεση της ΕΣΣΔ, η απάντηση θα δοθεί με χρήση πυρηνικών όπλων. Ταυτόχρονα, τα «μαζικά αντίποινα» επέτρεψαν στα μέλη της Συμμαχίας να επικεντρώσουν τις ενέργειές τους στην οικονομική ανάπτυξη και όχι στη διατήρηση μεγάλων συμβατικών στρατών. (NATO, 2022c)

Το 1956, η Κρίση στο Σουέζ αποκάλυψε ορισμένα προβλήματα στην επικοινωνία των μελών του οργανισμού, καθώς οι Γάλλοι και οι Βρετανοί είχαν σκόπιμα κρατήσει τους συμμάχους τους εντελώς στο σκοτάδι, σχετικά με τις προετοιμασίες τους για στρατιωτική επέμβαση στη Μέση Ανατολή ενώ τον ίδιο χρόνο, στο συνέδριο του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου (NAC) διαπιστώθηκε η ανάγκη εξέλιξης μη στρατιωτικών μέσων διαχείρισης κρίσεων. Στη Σύνοδο Κορυφής του Παρισιού το 1957, ο όρος «αλληλεξάρτηση» εισήχθη για πρώτη φορά στον πολιτικό λόγο. Κάποιοι υποστήριξαν, ότι όροι όπως «κοινότητα» και «αλληλεξάρτηση» υποδήλωναν σχέσεις που βασίζονταν στην ευρεία ισότητα. Στο NATO, ωστόσο, αυτό δεν συνέβη ποτέ. Η ευρεία εξάρτηση των Ευρωπαίων συμμάχων από τις δυνάμεις των ΗΠΑ όμως, δεν άφηνε χώρο εκείνη την περίοδο για περισσότερους ελιγμούς. (Latawski & Smith, 2003, p. 151)

Σημαντική στιγμή, την δεκαετία του 1960, αποτέλεσε η έκθεση του Βέλγου υπουργού Εξωτερικών με τίτλο «Τα μελλοντικά καθήκοντα της Συμμαχίας», όπου

διατυπώθηκε πως το NATO θα πρέπει να έχει και μια πολιτική πλευρά, η οποία θα προωθεί τον διάλογο με σκοπό την ύφεση της σχέσης μεταξύ του NATO και των χωρών του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Ο ρόλος του NATO δεν θα περιορίζονταν απλώς στην διατήρηση του status quo, αλλά θα βοηθούσε στην αλλαγή του. Η ύφεση που υπήρχε εκείνη τη περίοδο στις σχέσεις των δύο πλευρών τερματίστηκε με την εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν το 1979, καθώς και με την ανάπτυξη βαλλιστικών πυραύλων στην Ευρώπη το 1983. Η υπογραφή της συνθήκης για εξάλειψη των βαλλιστικών πυραύλων το 1987 μεταξύ ΗΠΑ-ΕΣΣΔ θεωρήθηκε ως μια αρχική ένδειξη, ότι ο Ψυχρός Πόλεμος πλησίαζε στο τέλος του. Την δεκαετία του 1980, πραγματοποιήθηκε επίσης και η πρώτη ένταξη στο NATO μετά το 1955. Η δημοκρατική πλέον Ισπανία έγινε επίσημο μέλος της Συμμαχίας το 1982 (NATO, 2022c).

1.2.3. Το NATO στην μεταψυχροπολεμική εποχή

Η άνοδος του εθνικισμού και της εθνοτικής βίας στην πρώην Γιουγκοσλαβία, καθώς και οι σφοδρές συγκρούσεις την δεκαετία του 1990 στα βαλκανικά εδάφη, επέφεραν ως αποτέλεσμα την ενεργό συμμετοχή του NATO στην περιοχή. Ήδη από το 1991 και μετά, η Συμμαχία μείωσε και αναδιαμόρφωσε τις πυρηνικές και συμβατικές δυνάμεις της, μεταμόρφωσε τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων για να επιτύχει μεγαλύτερη διαφάνεια και ισορροπία, δημιούργησε το σχέδιο «Σύμπραξης για την Ειρήνη» (PfP), ως μέσο για την εμπλοκή των πρώην κομμουνιστικών κρατών σε Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, ακολούθησε ενεργά μια διαδικασία διεύρυνσης, αναδιατύπωσε την έννοια της ασφάλειας για να ενθαρρύνει την αμοιβαία ασφάλεια και τις αποστολές υποστήριξης της ειρήνης εκτός του ευρωατλαντικού χώρου και θεσμοποίησε ειδικές σχέσεις με τη Ρωσική Ομοσπονδία και την Ουκρανία. Η εμπλοκή στα Δυτικά Βαλκάνια αποτέλεσε μια σημαντική δοκιμασία αυτών των φιλόδοξων νέων δεσμεύσεων, με τη Συμμαχία να ανταπεξέρχεται με επιτυχία, χωρίς ωστόσο να απουσιάζουν και τα προβλήματα. Κατά τα πρώτα χρόνια των συγκρούσεων στα Βαλκάνια, παρά της μεγάλης κλίμακας εχθροπραξίες, οι δυνάμεις του NATO παρουσίασαν μετριοπαθή στάση. Καθώς η σύγκρουση στη Βαλκανική επεκτεινόταν, γινόταν πιο δύσκολο να υπερασπιστεί κανείς μια πολιτική μη παρέμβασης, ιδιαίτερα σε μία τόσο ευαίσθητη περιοχή. (Nation, 2003)

Το νέο περιβάλλον που δημιουργούνταν, καλούσε το NATO να υιοθετήσει μια πιο συνεκτική στρατηγική απέναντι στις διαρκώς μεταβαλλόμενες προκλήσεις. Έτσι λοιπόν, το NATO αντιλαμβανόμενο τη σημασία διατήρησης της ειρήνης στην Ευρώπη

καθώς και την ανάγκη μεγαλύτερης συνεργασίας μεταξύ των κρατών, προέβη σε θεσμικές μεταρρυθμίσεις που είχαν ως στόχο να συμπεριλάβουν ευρωπαϊκά κράτη που δεν αποτελούσαν μέχρι τότε κράτη-μέλη του οργανισμού. Μεταρρυθμίσεις όπως η υιοθέτηση του προγράμματος «Σύμπραξης για την Ειρήνη» (PfP) το 1994 ή το Σχέδιο Δράσης Μέλους «MAP» του 1999 συντέλεσαν τόσο στην εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των κρατών όσο και στην προετοιμασία για μελλοντική είσοδο στη Βορειοατλαντική Συμμαχία. (Keagle, 2012)

Πράγματι, οι παραπάνω νατοϊκές πρωτοβουλίες έπαιξαν κομβικό ρόλο στην προετοιμασία των επτά χωρών που εντάχθηκαν στο NATO στο δεύτερο μεταψυχροπολεμικό γύρο διεύρυνσης το 2004. Η Βουλγαρία, η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ρουμανία, η Σλοβακία και η Σλοβενία έγιναν επίσημα μέλη της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας στις 29 Μαΐου του 2004, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο για την κεντρική και ανατολική Ευρώπη τη σταθερότητα που το δυτικό στρατόπεδο επιθυμούσε. Την πορεία των παραπάνω χωρών ακολούθησαν το 2009 τόσο η Αλβανία όσο και η Κροατία. (Praks, 2014)

Στη Σύνοδο Κορυφής της Ουάσιγκτον τον Απρίλιο του 1999, το NATO ξεκίνησε μια Πρωτοβουλία Νοτιοανατολικής Ευρώπης (South East Europe Initiative-SEEI) με την πρόθεση να αξιοποιηθούν οι υπάρχουσες μορφές συνεργασίας και να επεκταθούν σε χώρες που δεν συμμετέχουν ακόμη στη διαδικασία PfP (Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία και Γιουγκοσλαβία το 1999) και στόχο την προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας και της μακροπρόθεσμης ασφάλειας και σταθερότητας. Στη Σύνοδο αυτή, τρία κράτη συνεργάτες, η Τσεχία, η Ουγγαρία και η Πολωνία, έγιναν πλήρη μέλη του NATO. Τον Οκτώβριο του 2000 δημιουργήθηκε μια Διευθύνουσα Ομάδα Συνεργασίας για την Ασφάλεια της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (South East Europe Security Cooperation Steering Group) για την ανάπτυξη περιφερειακών προσεγγίσεων σε βασικά ζητήματα ασφάλειας και τον Μάιο του 2001 με πρωτοβουλία της Ρουμανίας, το SEEI προέδρευσε της κατάρτισης ενός Κοινού Εγγράφου Αξιολόγησης της Νοτιοανατολικής Ευρώπης για τις Περιφερειακές Προκλήσεις και Ευκαιρίες Ασφάλειας (South East Europe Common Assessment paper on Regional Security Challenges and Opportunities (SEECAP)) που συμφωνήθηκαν από όλους τους Υπουργούς Εξωτερικών της νοτιοανατολικής Ευρώπης. (Nation, 2003, pp. 351-353)

Ο νέος αυτός στρατηγικός σχεδιασμός, που υιοθετήθηκε από το NATO, δέσμευε τα μέλη του για σταθερότητα, κοινή άμυνα και ειρήνη στην ευρύτερη ευρωπαϊκή περιοχή. Έδωσε στον όρο «ασφάλεια» ευρύτερη έννοια πέρα από την

αμιγώς αμυντική διάσταση, βάζοντας στην εξίσωση και την σημασία των οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και περιβαλλοντολογικών παραγόντων. Ενώ προσδιορίστηκαν και νέες σύγχρονες απειλές, οι οποίες αφορούσαν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την τρομοκρατία, τις εθνοτικές συγκρούσεις, την οικονομική ευαισθησία, την πολιτική αστάθεια και τη διάδοση πυρηνικών, βιολογικών και χημικών όπλων και τα μέσα παράδοσής τους. Το έγγραφο μνημόνευε ότι, πλέον τα κύρια καθήκοντα της Συμμαχίας ήταν, η διαβούλευση, η αποτροπή, η άμυνα και η ασφάλεια, ενώ δόθηκε έμφαση στην διαχείριση κρίσεων και στην εταιρική σχέση ως απαραίτητα συστατικά για την ενδυνάμωση της ασφάλειας και της σταθερότητας στην ευρωατλαντική περιοχή. (NATO, 2022b)

Στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001, τα τρομοκρατικά χτυπήματα στους δίδυμους πύργους και το Πεντάγωνο, έφεραν στο προσκήνιο την απειλή της τρομοκρατίας και των όπλων μαζικής καταστροφής και την ανάγκη για εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και προσαρμογή των στρατιωτικών δομών των δυνάμεων του NATO, καθώς το νέο περιβάλλον περιφερειακής ασφάλειας προϋπέθετε την δυνατότητα αντιμετώπισης απρόβλεπτων γεγονότων. Αυτό κατέστη σαφές στη Σύνοδο του 2002 στην Πράγα, όπου τονίστηκε η αναγκαιότητα το NATO να προσαρμόσει το περιβάλλον του στις νέες απειλές ασφαλείας, που χαρακτηρίζουν το νέο διεθνές σύστημα. Οι κύριες απειλές ήταν η τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής και τα αποτυχημένα κράτη (failed states). Στην εν λόγω Σύνοδο Κορυφής επισημάνθηκε η αναγκαιότητα ενίσχυσης της συνεργασίας με τις χώρες του EAPC (Euro Atlantic Partnership Council) και του PfP (Partnership for Peace). Για το λόγο αυτό η Συμμαχία εισήγαγε ατομικά σχέδια δράσης προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας με στόχο τη διευκόλυνση των απαιτήσεων για τη συνεργασία μεταρρυθμίσεων. (NATO, 2002)

Κατά τη διάρκεια της πρώτης θητείας του Obama, η Αλβανία και η Κροατία έγιναν μέλη του NATO το 2009, και υπό τη δεύτερη διοίκησή του ολοκληρώθηκε η διαδικασία ένταξης του Μαυροβουνίου, που έγινε επίσημο μέλος τον Ιούνιο του 2017. Είναι γεγονός πως μεταξύ του 1999 και του 2009, ο αριθμός των συμμάχων αυξήθηκε από 16 σε 28. Κατά τη σύνοδο κορυφής του Βουκουρεστίου το 2008, η Ουκρανία και η Γεωργία δεσμεύτηκαν να ενταχθούν στη Συμμαχία, ενώ η είσοδος της τότε ΠΓΔΜ αναβαλλόταν μόνο από την Ελλάδα. Η τότε Π.Γ.Δ.Μ εντάχθηκε αρχικά στη Σύμπραξη για την Ειρήνη του NATO το 1995 και δραστηριοποιήθηκε στο Σχέδιο Δράσης Μέλους από το 1999. Η Βόρεια Μακεδονία (πλέον) ενεπλάκη σε ουσιαστικές πολιτικές και στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις για να συμβαδίσει με τα κριτήρια της Συμμαχίας,

συμβάλλοντας παράλληλα στις επιχειρήσεις του NATO σε Αφγανιστάν και Κοσσυφοπέδιο, παρέχοντας ανθρώπινο δυναμικό και υλικοτεχνική υποστήριξη. Τελικά η συμφωνία των Πρεσπών το 2019 άνοιξε το δρόμο για την ένταξη της στη Νατοϊκή Συμμαχία, η οποία έγινε επίσημα μέλος το Μάρτιο του 2020. (GROSSOUVRE, 2008, pp. 91-93) (Živković, 2020)

Από τη πλευρά της η Βοσνία-Ερζεγοβίνη κλήθηκε από το 2010 να συμμετέχει στο Σχέδιο Δράσης Μέλους (MAP), το οποίο αποτελεί πρόγραμμα βοήθειας και πρακτικής υποστήριξης προσαρμοσμένο στις ατομικές ανάγκες κάθε χώρας, με το NATO να την καλεί να επιλύσει σημαντικά εσωτερικά ζητήματα. Τα δύο κύρια ζητήματα, που αντιμετωπίζει η Βοσνία, σχετίζονται με την έλλειψη υποστήριξης στο πρόσωπο του NATO από τις διάφορες πληθυσμιακές ομάδες καθώς και με την απουσία σημαντικών στρατιωτικών μεταρρυθμίσεων. Τον Δεκέμβρη του 2018, αποφασίστηκε η εφαρμογή του σχεδίου ως προς την συμμετοχή της Βοσνίας, καλώντας την χώρα να υποβάλλει ετήσιο εθνικό πρόγραμμα, με την απόφαση αυτή να βρίσκει σθεναρή αντίσταση από σερβοβόσνιους αξιωματούχους, οι οποίοι επέμεναν στην στρατιωτική ουδετερότητα ως προς την Σερβία. (NATO, 2023e) (Lakic, 2018)

Αξίζει να σημειωθεί ότι, η Σερβία είναι η μόνη χώρα της περιοχής που δεν επιδιώκει την πλήρη ένταξη στη Συμμαχία, παρά το γεγονός ότι διατηρεί έντονη συνεργασία με το NATO (σε στρατιωτικό επίπεδο και επίπεδο ασφαλείας), με το οποίο έχει υπογράψει ένα ατομικό Σχέδιο Δράσης Εταιρικής Σχέσης από τον Ιανουάριο του 2015 (Vejvoda, 2017)

Το 2010 το NATO, στη Σύνοδο Κορυφής της Λισαβόνας, δημοσίευσε το νέο στρατηγικό του δόγμα με την επωνυμία *«Ενεργή δέσμευση, σύγχρονη άμυνα»* όπου τέθηκαν οι στόχοι περιορισμού και ελέγχου των απειλών για τη διεθνή ασφάλεια και τη σταθερότητα καθώς και η διατήρηση της δυτικής πολιτικής ταυτότητας και των θεσμών. (Davis, 2010)

Τα γεγονότα στην Κριμαία το 2014 καθώς και τα φαινόμενα τρομοκρατίας στο όνομα του Ισλάμ, που ταλάνισαν την Ευρώπη τα επόμενα χρόνια, ώθησαν το NATO στην υιοθέτηση νέων πολιτικών. Το NATO, στοχεύοντας μεταξύ άλλων στην αύξηση του αξιόμαχου εντός των τάξεων του, θέσπισε μέτρο κατά το οποίο όλα τα κράτη-μέλη καλούνται να φτάσουν τις αμυντικές τους δαπάνες σε ένα ποσοστό 2 τοις εκατό του ΑΕΠ τους. Επίσης, οι σύμμαχοι συμφώνησαν σε ένα Σχέδιο Δράσης Ετοιμότητας (RAP) με αποδέκτες τα ανατολικά κράτη της Συμμαχίας, αποσκοπώντας στη βελτίωση της ικανότητας του NATO να προσαρμοστεί σε νέες απειλές ασφαλείας στην περιοχή.

Στο πλαίσιο του RAP, οι σύμμαχοι ενίσχυσαν τα υπάρχοντα μέτρα ενίσχυσης, για παράδειγμα προσθέτοντας αεροσκάφη στην αποστολή του NATO «*Baltic Air Policing*» και αυξάνοντας σημαντικά τον αριθμό των στρατιωτικών ασκήσεων εκπαίδευσης στην Ανατολική Ευρώπη. Το NATO ακόμα, προέβη στην επέκταση της Δύναμης Αντίδρασης του NATO (NRF), μέσω της δημιουργίας μιας νέας Κοινής Ομάδας Εργασίας Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας (VJTF), ώστε για να καταστεί δυνατή η ταχεία στρατιωτική ενίσχυση στο ανατολικό τμήμα της Συμμαχίας. (Belkin, 2016)

Η Σύνοδος του NATO το 2016 στη Βαρσοβία επικεντρώθηκε στην ενίσχυση της αποτροπής, κυρίως μέσω της μελλοντικής ανάπτυξης δυνάμεων στην Ανατολική Ευρώπη, καθώς και στη διασφάλιση της σταθερότητας ιδιαίτερα στη Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική (MENA). Άλλοι στόχοι που τέθηκαν είχαν να κάνουν με τη διατήρηση των δυνάμεων στο Αφγανιστάν, την υποστήριξη στην Ουκρανία έναντι των ρωσικών διεκδικήσεων, την αντιμετώπιση του Brexit και την ενδυνάμωση των σχέσεων NATO-ΕΕ. (Belkin, 2016)

Όσον αφορά στην περιοχή των Βαλκανίων, τα συμμαχικά κράτη δεσμεύτηκαν να παραμείνουν πλήρως προσηλωμένα στον τρόπο που θα επιτευχθεί η ειρήνη και η σταθερότητα στην περιοχή, καθώς και στην διαδικασία ευρωατλαντικής ολοκλήρωσης, η οποία μόνο μέσα από την περιφερειακή συνεργασία και την εστίαση στις δημοκρατικές αξίες, τις εθνικές μεταρρυθμίσεις αλλά και τις σχέσεις καλής γειτονίας θα ήταν εφικτή. (NATO, 2016)

Το 2021 η Σύνοδος Κορυφής του NATO έθεσε τις βάσεις για τις επιδιώξεις του οργανισμού για την επόμενη δεκαετία. Μεταξύ των θεμάτων που συζητήθηκαν ήταν, η επιστροφή των ΗΠΑ στην ευρωατλαντική περιοχή, η απόσυρση των στρατευμάτων από το Αφγανιστάν έως την 11/9/2021, η ανάκαμψη μετά τη παγκόσμια υγειονομική κρίση και η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής ως απειλή ασφάλειας. Επιπρόσθετα θέματα της ατζέντας ήταν οι επιθετικές ενέργειες της Ρωσίας, η αυξανόμενη παγκόσμια επιρροή της Κίνας και οι νέου τύπου απειλές (υβριδικές, ασύμμετρες, κυβερνοεπιθέσεις, Ο.Μ.Κ). Η ατζέντα NATO 2030 έθεσε μια σειρά στόχων που η Συμμαχία καλείται να εκπληρώσει τα επόμενα 10 χρόνια. Στο πολιτικό πυλώνα, οι στόχοι αφορούσαν τη προάσπιση του δημοκρατικού καθεστώτος το οποίο βρίσκεται σε κρίση. Παράλληλα, το NATO καλείται να διαδραματίσει ένα καίριο ρόλο στο μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα. (NATO, 2022a)

Το νέο στρατηγικό δόγμα του NATO που δημοσιεύτηκε το 2022 αναφέρει τρία είναι τα κύρια καθήκοντα του NATO, η συλλογική άμυνα, η διαχείριση κρίσεων και η

ασφάλεια συνεργασίας. Στόχος του NATO είναι να προωθήσει τη διεθνή ασφάλεια μέσω της συνεργασίας. Η συνεργασία αυτή θα πραγματοποιηθεί με τον καλύτερο έλεγχο των όπλων, την πολιτική ανοίγματος του NATO προς όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και ενισχύοντας τις συνεργασίες του με λοιπές χώρες και οργανισμούς. Κύριες απειλές στην επιδίωξη του αυτή αποτελούν η Ρωσία, η τρομοκρατία καθώς και οι δράσεις της αναδυόμενης Κίνας. (NATO, 2023d)

2. Ευρωπαϊκή Ένωση- NATO

Ενώ στην αρχή της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας και κατά την διάρκεια των εχθροπραξιών, η επιθυμία του NATO ήταν να κρατήσει όσο πιο ουδέτερη στάση γινόταν, οι επακόλουθες έντονες εχθροπραξίες στα Βαλκανικά εδάφη στη δεκαετία του 1990 πυροδότησαν την ενεργό συμμετοχή τόσο του NATO όσο και της ΕΕ μεταγενέστερα. Οι δύο οργανισμοί επηρεασμένοι από διαφορετικά βιώματα και καταστάσεις, παρουσιάζουν διαφορές τόσο στον τρόπο σκέψης όσο και στην εκτέλεση των επιχειρήσεων ως αποτέλεσμα της διαφορετικής πολιτικής και στρατιωτικής κουλτούρας που τους διέπει. (Græger, & Haugevik, 2011)

Παρόλη, όμως, τη διαφορετική φύση των δύο οργανισμών η εμπλοκή τους στα Βαλκάνια είχε ως κύριο στόχο την σταθεροποίηση της περιοχής, τον τερματισμό των εχθροπραξιών και την ομαλή ενσωμάτωση των κρατών αυτών στους ευρωατλαντικούς θεσμούς. Παρακάτω παρουσιάζεται η δράση του NATO στα δυτικά Βαλκάνια καθώς και η συνεργασία του με την ΕΕ τόσο σε θεσμικό όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο.

2.1 Αποστολές NATO στα Δυτικά Βαλκάνια

Το NATO, με στροφή στις μέχρι στιγμής αποφάσεις, ξεκίνησε αποφασιστικά με ηγετικό ρόλο, να λαμβάνει μέρος στην προσπάθεια τερματισμού του πολέμου. Στα εδάφη της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης το NATO πραγματοποίησε την πρώτη του αποστολή διαχείρισης κρίσεων. Η επιχείρηση «Deny Flight» του NATO ξεκίνησε στις 12 Απριλίου 1993, κατόπιν της απαγόρευσης πτήσεων πάνω από την Βοσνία- Ερζεγοβίνη, μία ζώνη απαγόρευσης, η οποία επιβλήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη. Η πρώτη στρατιωτική εμπλοκή επί του πεδίου πραγματοποιήθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 1994, όταν η ζώνη απαγόρευσης παραβιάστηκε από τέσσερα πολεμικά αεροσκάφη, τα οποία αργότερα το NATO κατέρριψε, ενώ η κλιμάκωση ήρθε με την κατάρριψη αμερικανικού μαχητικού αεροσκάφους του NATO, πάνω από την περιοχή της δυτικής Βοσνίας, από αντιαεροπορικό των Σερβοβόσνιων. Η στρατηγική των Σερβοβόσνιων, στόχευε στην τελική κατάκτηση των μουσουλμανικών περιοχών της Βοσνίας,

συμπεριλαμβανομένου και του Σαράγεβο ως τελικό έπαθλο. Με την «Δύναμη Προστασίας» (UNPROFOR) του ΟΗΕ να αμφιταλαντεύεται μεταξύ ουδετερότητας και ουσιαστικής αναχαίτισης των Σερβοβόσνιων δυνάμεων, η Ουάσιγκτον απαίτησε από την UNPROFOR να σταματήσει την Σερβοβόσνια επίθεση και με την βοήθεια αεροπορικών επιδρομών του NATO να προσφέρει προστασία στις απροστάτευτες περιοχές και τα καταφύγια. Οι αεροπορικές επιδρομές που πραγματοποιήθηκαν στόχευαν στην ουσία σε στρατιωτικές υποδομές, αποθήκες πυρομαχικών και εξοπλισμό, καθώς και είχαν ως στόχο να επιδείξουν την αξία του NATO σε στρατιωτικό επίπεδο. (Daalder, 1998) (Leurdijk, 1997)

Τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο του 1995, η διεθνής κοινότητα κατέληξε σε μια συνολική ειρηνευτική συμφωνία. Αυτό ήταν αποτέλεσμα των αεροπορικών επιδρομών του NATO εναντίον των Σερβοβόσνιων, μία εκ των οποίων η επονομαζόμενη «*Deliberate Force*», η οποία διήρκεσε δώδεκα ημέρες και ακολούθησε της επιχείρησης «*Deny Flight*» και συνέβαλε ουσιαστικά στην μεταστροφή της σερβικής στρατηγικής ως προς τα οφέλη που θα αποκομίζονταν από την τρέχουσα αντιμετώπιση, με αποτέλεσμα να διαπραγματευτούν μια συμφωνία ειρήνης ώστε να τερματίσουν την συνέχιση του πολέμου και να αλλάξει η ισορροπία δυνάμεων επί εδάφους. Αυτό επετεύχθη στις διαπραγματεύσεις των δύο αντίπαλων πλευρών στις 21 Νοεμβρίου 1995 στο Ντέιτον του Οχάιο, με την υπογραφή και επίσημα της «*Συμφωνίας του Ντέιτον*» τον Δεκέμβρη 1995 στο Παρίσι, αποτέλεσμα της αμερικανικής διπλωματίας και συνετέλεσε στον καθορισμό του ανεξάρτητου δημοκρατικού ενιαίου κράτους της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης, το οποίο αποτελούνταν από την Ομοσπονδία της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης και την Δημοκρατία Σέρπσκα. Μετά την Συμφωνία η εφαρμογή των στρατιωτικών πτυχών επετεύχθη με την εξουσιοδότηση συνεργασίας των συμβαλλόμενων μερών με το NATO για την καθιέρωση μιας πολυεθνικής «Εκτελεστικής Δύναμης» IFOR (Implementation Force), η οποία επιφορτίστηκε με την εφαρμογή εδαφικών και στρατιωτικών προβλέψεων της Συμφωνίας. Αποτελέσε μια καινοτομία στις προοπτικές του NATO, καθώς μεταξύ άλλων απαιτούσε την συνεργασία των μελών του NATO με χώρες που δεν ήταν μέλη. Η δύναμη αντικαταστάθηκε ένα χρόνο αργότερα από την «Δύναμη Σταθεροποίησης» SFOR (Stabilization Force), η οποία στόχευε στην δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος και την ανοικοδόμηση της χώρας. (NATO, 2023c) (Leurdijk, 1997)

Ακόμα μία αντίδραση της Νατοϊκής Συμμαχίας, πυροδοτήθηκε λίγα χρόνια αργότερα, όταν με την αποτυχία διαπραγματεύσεων της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας

της Γιουγκοσλαβίας και του Απελευθερωτικού Στρατού Κοσσυφοπεδίου, το NATO προέβη σε αεροπορική επέμβαση με βομβαρδισμό της Γιουγκοσλαβίας από τις 24 Μαρτίου ως τις 11 Ιουνίου 1999, γνωστό ως επιχείρηση «Allied Force». Σκοπός της επιχείρησης ήταν η ανακοπή της εθνικής κάθαρσης των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου που διεξαγόταν από την Γιουγκοσλαβία, καθώς και ο τερματισμός των εχθροπραξιών με πλήρη απόσυρση των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων. Στις 12 Ιουνίου ο Μιλόσεβιτς αποδέχθηκε τους όρους και η νατοϊκή δύναμη KFOR εξαπλώθηκε εντός του Κοσσυφοπεδίου με την απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., έχοντας ως αποστολή την επιβολή ειρηνικής συνθήκης στην περιοχή, την προστασία των κατοίκων της περιοχής, την γενικότερη συνεργασία με τον ΟΗΕ με στόχο την επιβολή ενός καθεστώτος σταθεροποίησης καθώς και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Στην αρχική της σύσταση η KFOR αποτελούνταν από 50.000 στρατιώτες από νατοϊκές και μη χώρες, ενώ σήμερα πλέον ο αριθμός των στρατιωτών αριθμείται σε 4.500 και 27 συμμαχικά κράτη μέλη. (Larson & Savych, 2007) (NATO, 2023b)

Με την έναρξη της επιχείρησης «Allied Force» και την έλευση στην Αλβανία σχεδόν 500.000 Κοσοβάρων προσφύγων, η αλβανική κυβέρνηση προκειμένου να αντιμετωπίσει το μέγεθος των μεταναστευτικών ροών στην χώρα, στράφηκε στο NATO για βοήθεια. Έτσι, δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 1999 η δύναμη «AFOR» (Albanian Force), η οποία αποτέλεσε μια πολυεθνική δύναμη υψηλής ετοιμότητας με σκοπό την κατασκευή προσφυγικών υποδομών καθώς και τη διατήρηση της τάξης και ασφάλειας σε αυτές. Η AFOR παρέμεινε επί του πεδίου και μετά την εκπλήρωση της επιχείρησης «Allied Force» και την επιστροφή των προσφύγων τον Ιούνιο του 1999. Ενώ η αρχική αποστολή της ήταν να διασφαλίσει την ασφαλή επιστροφή των προσφύγων, κατέληξε να αποτελεί εφεδρική δύναμη του NATO στο Κόσσοβο. Ακολούθησε μία σειρά σημαντικών έργων της AFOR στην χώρα, συμπεριλαμβανομένου κατασκευή οδικού δικτύου, αεροδρομίου καθώς και του λιμανιού του Δυρραχίου. (Latawski & Smith, 2003, pp. 53-54)

Επιπλέον, από το φθινόπωρο του 1998, πριν το NATO κάνει την εμφάνισή του στο έδαφος Αλβανίας, στρατεύματα από τις χώρες μέλη ξεκίνησαν να καταφτάνουν στην Βόρεια Μακεδονία, με αποστολή την υπηρετηση ως Δύναμη Εξαγωγής «XFOR» (Extraction Force), για την περίπτωση που η «Δύναμη Επίβλεψης των Συμφωνιών» (Kosovo Verification Mission) του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) αντιμετώπιζε πρόβλημα. Με τις αμφιβολίες περί της στρατιωτικής της χρησιμότητας, καθώς ήταν φτωχά εξοπλισμένη και επανδρωμένη και

δρούσε με ανεπάρκεια τακτικής, η XFOR θεωρήθηκε ως μία κίνηση με πρωταρχικό σκοπό την πολιτική σημειολογία. Παρέμεινε στην επικράτεια της τότε ΠΓΔΜ για την διάρκεια της επιχείρησης «Allied Force» με αύξηση του προσωπικού της και παράλληλα με την AFOR, παρείχε προστασία στις μεταναστευτικές ροές. (Latawski & Smith, 2003, pp. 54-55)

2.2 Συνεργασία NATO-Ευρωπαϊκής Ένωσης

2.2.1 Θεσμικό πλαίσιο.

Είναι γεγονός πως η σχέση μεταξύ NATO και ΕΕ αποτελεί μια σχέση που μετρά αρκετές δεκαετίες, με τη θεμελίωση των σχέσεων μεταξύ των δύο οργανισμών να είναι δυνατό να τοποθετηθεί χρονικά την 30η Αυγούστου 1954, την ημέρα αποτυχίας επικύρωσης της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής αμυντικής Κοινότητας από την Γαλλική Εθνοσυνέλευση, η οποία στόχευε στην ίδρυση ευρωπαϊκού στρατού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την καθιέρωση του NATO ως μοναδικό πάροχο στρατιωτικής κάλυψης της Ευρώπης. Ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των δύο οργανισμών, ήταν οι κοινές αξίες και νόρμες, που διέπουν και τους δύο, και η δημιουργία μιας άρρηκτης σχέσης αλληλεξάρτησης ανά τα χρόνια. Το NATO συνέβαλε στην παροχή άμυνας και ασφάλειας από στρατιωτικής απόψεως ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέβαλε στην ανάπτυξη του κοινωνικού στόχους σε οικονομικό και ανθρωπιστικό επίπεδο με παράλληλη στρατιωτική εξέλιξη. Αυτό αποτέλεσε κατευθυντήρια γραμμή ως προς την ευθύνη των ευρωπαϊκών κρατών γύρω από τα θέματα άμυνας και ασφάλειας. (NATO, 2019)

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO εργάστηκαν παράλληλα, για να προωθήσουν την ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στους ευρωατλαντικούς θεσμούς και την επιστροφή τους στην ευρύτερη ευρωπαϊκή οικογένεια δημοκρατικών εθνών. Συνεργάστηκαν επίσης για να περιορίσουν τις συγκρούσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Αυτές οι προσπάθειες συνεχίζονται μέχρι σήμερα, καθώς και οι δύο οργανισμοί δραστηριοποιούνται για την προώθηση της σταθερότητας, της ανάπτυξης και της μεταρρύθμισης στα Δυτικά Βαλκάνια και όχι μόνο. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η ευρωπαϊκή προσπάθεια δόμησης μιας κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας αποτελούσε περισσότερο μια φιλοδοξία παρά ένα θεσμοθετημένο πλάνο. Μια φιλοδοξία που ενισχύθηκε τα επόμενα χρόνια και από τις ΗΠΑ, κυρίως λόγω της κρίσης στα Βαλκάνια. Το 1991 παρουσιάστηκε η νέα στρατηγική της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, σύμφωνα με την οποία οριζόταν το

πλαίσιο δημιουργίας των απαραίτητων συνθηκών για την διαμόρφωση της σταθερότητας της Ευρώπης, μέσω της δημιουργίας ευρωπαϊκών δομών, καθώς και η δημιουργία ευρωπαϊκής ταυτότητας άμυνας και ασφάλειας από το NATO. (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2020, p. 147)

Ένα βήμα μεγάλης σημασίας, που συνέβαλε σημαντικά στην εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την άμυνα και ασφάλεια ήταν η δημιουργία της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) το 1993. Παρόλα αυτά όμως, το NATO παρέμεινε ως ο κύριος ρυθμιστής της αποτελεσματικής διαχείρισης των διεθνών συγκρούσεων. (Ντόκος, 2019, pp. 157-194)

Στην διάσκεψη του NATO στο Βερολίνο στις 3 Ιουνίου 1996, συμφωνήθηκε η ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Άμυνας και Ασφαλείας (ΕΤΑΑ- ESDI). Το εγχείρημα αυτό είχε ως στόχο την διευκόλυνση ένταξης της τότε Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης στο περιβάλλον της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, λαμβάνοντας μέρος σε κοινές επιχειρήσεις καθώς και στην διοίκηση. Έτσι το NATO κλήθηκε να συνεργαστεί με την ΔΕΕ (μετέπειτα ΕΕ) τόσο σε οργανωτικό όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο, παραχωρώντας στρατιωτικό εξοπλισμό και μέσα, με ευθύνη όμως την επίβλεψη χρήσης αυτών μέσω των στρατιωτικών του αρχών (NATO Military Authorities). Μία ακόμη προϋπόθεση της συμφωνίας αποτέλεσε η ανάγκη ανάπτυξης επικοινωνίας μεταξύ του Συμβουλίου της ΔΕΕ (WEU Council) και της Επιτροπής του NATO (North Atlantic Committee) μέσω της ανταλλαγής εγγράφων. Οι προβλέψεις για τη συνεργασία των δυο οργανισμών αποτέλεσαν το αρχικό στάδιο για τη συμφωνία που έγινε γνωστή τα επόμενα χρόνια ως «*Berlin Plus*». (Eur-lex, 2023) (NATO, 1996)

Οι διευθετήσεις «*Berlin Plus*», όπως ονομάστηκαν, είχαν ως στόχο να επιτρέψουν στην ΔΕΕ, να κάνει χρήση των μέσων και των ικανοτήτων του NATO για επιχειρήσεις στις οποίες εκείνο δεν θα συμμετείχε και την ανταλλαγή απόρρητων πληροφοριών. Η συμφωνία ολοκληρώθηκε στις 17 Μαρτίου 2003, έπειτα από τις συνόδους στη Νίκαια το 2000 και στην Πράγα το 2002, με την ανταλλαγή επιστολών από τον Javier Solana, Υπάτο Εκπρόσωπο της ΕΕ (και πρώην Γ.Γ. του NATO) και τον Γενικό Γραμματέα του NATO Baron Robertson, όπου καθορίστηκε το πεδίο συνεργασίας και διαβούλευσης μεταξύ των δύο οργανισμών και περιλαμβάνει μέχρι και σήμερα:

- Συμφωνία ασφάλειας (Security Agreement) μεταξύ NATO-ΕΕ σε θέματα ανταλλαγής πληροφοριών.
- Εγγυημένη πρόσβαση του NATO στο σχεδιασμό των επιχειρήσεων της ΕΕ.

- Τις διαδικασίες για την εμπλοκή του Αναπληρωτή Ανώτατου Διοικητή Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης του NATO (NATO's DSACEUR) στη διοίκηση της ΕΕ.
- Τη διάθεση μέσων και δυνατοτήτων του NATO στις στρατιωτικές- πολιτικές επιχειρήσεις της ΕΕ.
- Τις διαδικασίες διαβούλευσης μεταξύ NATO-ΕΕ για την εκτέλεση των επιχειρήσεων της ΕΕ που κάνουν χρήση των μέσων και δυνατοτήτων του NATO.
- Τις διευθετήσεις, για την ενσωμάτωση στις διαδικασίες του αμυντικού σχεδιασμού του NATO των απαιτούμενων στρατιωτικών αναγκών και ικανοτήτων, για την υποστήριξη των αποστολών της ΕΕ. (Academic Accelerator, 2023) (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2020, pp. 55-57)

Η διαδικασία συνεργασίας έκτοτε έχει ενταθεί, ειδικότερα με την υπογραφή της «*Διακήρυξης του NATO-Ε.Ε. για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας*», που αποτέλεσε εφαλτήριο για την αποδοχή του Berlin Plus. (Gjana, 2008)

Η κρίση στα Βαλκάνια, φέρνοντας στο προσκήνιο τα επιχειρησιακά, τεχνολογικά και επικοινωνιακά θέματα που ίσχυαν μεταξύ των κρατών μελών του NATO και της ΕΕ, προκάλεσε τα δύο μέρη να βρουν τρόπους να ξεπεράσουν την θεσμική απόσταση και να έρθουν πιο κοντά, δημιουργώντας ένα κοινό άξονα αντιλήψεων και θεσμών. (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2020, p. 149)

Κατά την περίοδο 2000-2009, δεν παρατηρήθηκαν σημαντικά βήματα στην συνεργασία των δύο οργανισμών, καθώς οι ΗΠΑ υπό την προεδρία του Τζορτζ Μπους αντιμετώπιζαν τόσο την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και την Κοινή Εξωτερική Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (Κ.Ε.Π.Π.Α.) (πρώην Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Άμυνας και Ασφάλειας (Ε.Τ.Α.Α.)), ως ανταγωνιστική δύναμη. (Μωραΐτη, 2020, p. 113)

Αυτή η στάση άλλαξε κατά την προεδρία Ομπάμα, όποτε και αναζητήθηκαν τρόποι να αποφεύγεται η σύγχυση μεταξύ του ρόλου και των αρμοδιοτήτων των δύο οργανισμών και να υπάρξει μια πιο πραγματιστική προσέγγιση. Το 2009 δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (EEAS) με την Συνθήκη της Λισαβόνας και οι αποστολές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε χώρες εκτός της ΕΕ μετατράπηκαν σε «Ευρωπαϊκές αποστολές». Από την πλευρά του το NATO, με τη νέα στρατηγική αντίληψη το 2010, δέσμευε τα κράτη μέλη να συνεργάζονται πιο στενά με διεθνείς οργανισμούς, προκειμένου να αντιμετωπιστούν εγκαίρως περιπτώσεις

συγκρούσεων, πιθανής αποσταθεροποίησης χωρών και κρίσεων. (Ντόκος, 2019, p. 161)

Τα γεγονότα, που σημάδεψαν το 2014, με την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και η έξαρση της τρομοκρατίας στο όνομα του Ισλάμ, έδωσαν ιδιαίτερο νόημα στη συνεργασία των δύο οργανισμών. (European Parliament, 2020)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αντιλαμβανόμενη τις όλο και αυξανόμενες προκλήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος, προέβη σε κινήσεις ενίσχυσης του αμυντικού της πυλώνα. Σημαντικές στιγμές για τον ευρωπαϊκό αμυντικό πυλώνα αποτέλεσαν η ίδρυση της «Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας» (PESCO) και του «Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας» (EDF), που ενίσχυσαν την αμυντική ταυτότητα της ΕΕ, επηρεάζοντας θετικά και τις σχέσεις της με το NATO. (NATO, 2019)

Η δημοσίευση της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφάλειας (Global Security Strategy) πραγματοποιήθηκε μετά το δημοψήφισμά του Brexit, στις 28 Ιουνίου 2016. Η Στρατηγική υπογράμμισε την επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εμβαθύνει τη συνεργασία με άλλους οργανισμούς, αρχής γενομένης από το NATO καθώς και να επενδύσει σε όλα τα επίπεδα ασφάλειας και άμυνας σε πλήρη εναρμόνιση με τις πρακτικές της Συμμαχίας. (Mogherini, 2016)

Επιπρόσθετα, οι Πρόεδροι του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μαζί με τον Γενικό Γραμματέα του NATO υπέγραψαν δύο κοινές δηλώσεις το 2016 στη Βαρσοβία και το 2018 στις Βρυξέλλες, όπου καθόρισαν τις αρχές αυτής της ανανεωμένης συνεργασίας. Μεταξύ άλλων, η συνεργασία προέβλεπε την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, τη συνεργασία σε θάλασσα και μετανάστευση, την ασφάλεια τον κυβερνοχώρο, την έρευνα και ανάπτυξη κ.α. (NATO, 2016) (NATO, 2018)

Μέχρι σήμερα, ο συντονισμός των αποστολών και των επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO, ώστε να αποφεύγεται να εμπλέκονται στις ίδιες επιχειρήσεις, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην απο-σύγκρουση (de-confliction). Σε αντίθεση με την συνεργασία στο Αφγανιστάν, στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου, οι ξεχωριστές αρμοδιότητες της EULEX (υπεύθυνης για το κράτος δικαίου) και της KFOR (υπεύθυνης για τη διατήρηση τάξης και ασφάλειας) ενίσχυσαν την συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και του NATO. Το φιλόδοξο εγχείρημα των διευθετήσεων Berlin Plus έδωσε τη δυνατότητα στους δυο οργανισμούς να αποτυπώσουν, επί του πεδίου, τις θεσμικές εξελίξεις στις επαφές τους. Οι παρακάτω δυο κοινές αποστολές σε Βόρεια Μακεδονία και Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτέλεσαν και τις μοναδικές υπό το καθεστώς

Berlin Plus, καθώς οι εχθρικές σχέσεις Τουρκίας- Κύπρου δεν επέτρεψαν την περαιτέρω συνεργασία για διάθεση μέσων και ικανοτήτων μεταξύ των δυο οργανισμών. (Szewczyk, 2019)

2.2.2 Κοινές αποστολές.

- Επιχείρηση CONCORDIA (2003)

Υπό την επιρροή της συμφωνίας «*Berlin Plus*» τον Μάρτιο του 2003 και υπό την σκιά των γεγονότων στην (τότε) Π.Γ.Δ.Μ, ΕΕ και NATO, προέβησαν στην πρώτη τους από κοινού επιχείρηση, βασιζόμενοι στις πτυχές της συμφωνίας περί διάθεσης μέσων και ικανοτήτων. Για να αντιμετωπίσει τις συμπλοκές μεταξύ των τοπικών στρατιωτικών δυνάμεων και των Αλβανών ανταρτών (UCK), το NATO στις 27 Αυγούστου 2001 ξεκίνησε την επιχείρηση «*Essential Harvest*», αποστέλλοντας δύναμη 3.500 στρατιωτών στα Βαλκανικά εδάφη.

Δύο χρόνια αργότερα, η ΕΕ έχοντας συμφωνήσει για κοινή χρήση των δυνάμεων και των μέσων του NATO, εξαπέλυσε στις 31/03/2003 την επιχείρηση «*Concordia*», την οποία και ολοκλήρωσε το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου. Στόχος της επιχείρησης ήταν η συνεισφορά στην προσπάθεια του NATO για σταθεροποίηση του περιβάλλοντος και η προστασία της εφαρμογής της συμφωνίας της Οχρίδας, που υπεγράφη τον Αύγουστο του 2001 από τις αντιμαχόμενες πλευρές. Η Γαλλία ούσα φιλόδοξη για την ευρωπαϊκή πολιτική στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, ηγήθηκε της αποστολής με 145 στρατιώτες, έχοντας στο πλευρό της άλλες 26 χώρες. Σε απόρροια της συμφωνίας «*Berlin Plus*», ο διοικητής της επιχείρησης και το στρατηγείο επιχειρήσεων διατέθηκαν στην ΕΕ μέσω του διοικητή του NATO (D-SACEUR) και του Αρχηγείου της επιχείρησης (SHAPE). Δεκαπέντε (15) αξιωματικοί της ΕΕ μεταφέρθηκαν στο SHAPE του NATO στο Βέλγιο για να διευθύνουν την αποστολή, ενώ ένα επιπλέον διοικητικό γραφείο της ΕΕ ενσωματώθηκε στα γραφεία της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας στην Νάπολη, ώστε να αποτελέσει διάυλο επικοινωνίας μεταξύ του D-SACEUR και του Γάλλου διοικητή της ΕΠΑΑ Pierre Maral (Koops, 2011).

Από την πλευρά της ΕΕ και την πολιτική σημειολογία εμπλοκής της σε αυτή την κρίση, η επιχείρηση Concordia θεωρήθηκε ότι θα έδινε το ηχηρό μήνυμα μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα είναι ένας ουσιαστικός διαχειριστής κρίσεων και ότι ήταν πλέον περισσότερο έτοιμη να διαχειριστεί μεγαλύτερης κλίμακας επιχειρήσεις διατήρησης της ασφάλειας στα Βαλκάνια. Επιπλέον, καταδείχθηκε το πόσο δύσκολο εγχείρημα ήταν η ευθυγράμμιση της ΕΕ και του NATO στην διαχείριση κρίσεων σε

στρατιωτικό επίπεδο, ενώ αποδείχθηκε ότι ο αντίκτυπος της επιχείρησης έλαβε μεγαλύτερες διαστάσεις από τα στενά γεωγραφικά όρια εφαρμογής αυτής και κατέδειξε την εμφάνιση προκλήσεων στην διαχείριση εξωτερικών παραγόντων εκτός του πεδίου της ΕΕ (Koops, 2011, pp. 289-309) (Gross, 2009)

- Επιχείρηση ALTHEA (2004):

Η επιχείρηση της ΕΕ στα εδάφη της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, αποτελεί την δεύτερη στρατιωτική αποστολή της και συνεπώς τη δεύτερη υπό το καθεστώς «*Berlin Plus*». Η υπογραφή της συνθήκης του Ντέιτον από τις αντιμαχόμενες πλευρές, όρισε το ΝΑΤΟ ως τον οργανισμό που θα διασφάλιζε τη σταθερότητα στην περιοχή. Το ΝΑΤΟ έστειλε τη δύναμη «IFOR» 57.000 στρατιωτών, σε μια προσπάθεια διασφάλισης της ανακωχής στα εδάφη της Βοσνίας. Η αποκλιμάκωση της κατάστασης οδήγησε το ΝΑΤΟ στην απόσυρση μεγάλου μέρους του στρατεύματος και στην εγκαθίδρυση της δύναμης SFOR (αντικαταστάτης IFOR). Η επιθυμία του Υπατου Εκπροσώπου της ΕΕ Javier Solana για ευρωπαϊκή συμμετοχή στη Βοσνία, καθώς και η απομάκρυνση των ΗΠΑ από τα Βαλκάνια, οδήγησαν το ΝΑΤΟ στο να παραχωρήσει τις στρατιωτικές αρμοδιότητες της περιοχής στην ΕΕ. (Assembly, 2002)

Η επιχείρηση «Althea» ξεκίνησε στις 2 Δεκεμβρίου 2004, με την αποστολή 6.300 στρατιωτών (EUFOR), με στόχο αρχικά την διατήρηση της συμφωνηθέντος ειρήνης και έπειτα την εξασφάλιση ασφαλούς περιβάλλοντος, σύμφωνα με το πρόγραμμα σταθεροποίησης της ΕΕ. (Koops, 2011)

Η Γερμανία ηγήθηκε της προσπάθειας αποστέλλοντας δύναμη 1.100 στρατιωτών, ενώ σημαντική βοήθεια παρείχε και η Αγγλία μέσω του διοικητή επιχείρησης (operation commander) General Sir John Reith και του διοικητή των δυνάμεων (force commander) General David Leaky. Το 2007, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επαναπροσδιόρισε τις συνθήκες στη Βοσνία, μειώνοντας τον αριθμό των στρατιωτών σε 2.200 και αλλάζοντας αρμοδιότητα στην αποστολή (εκπαίδευση τοπικού στρατού). Η αποστολή συνεχίζεται μέχρι σήμερα με τη συνεισφορά 22 κρατών. (European Union Force in BiH, 2023)

3. Επιδιώξεις- στόχοι του ΝΑΤΟ στα Δυτικά Βαλκάνια

3.1. Ανάσχεση εξωτερικών παραγόντων

Αποτελώντας, λοιπόν, τα Δυτικά Βαλκάνια σημείο ιδιαίτερου γεωπολιτικού ενδιαφέροντος και όντας το «μαλακό υπογάστριο» της Ευρώπης, χαρακτηρίζονται από ένα ιδιαίτερο πολιτιστικό, κοινωνικό, θρησκευτικό κράμα. Δρώντες με ιστορική παρουσία στην περιοχή όπως η Ρωσία αλλά και νέοι όπως η Κίνα, προσπαθούν με μια

πληθώρα μέσων να φέρουν τα κράτη των δυτικών Βαλκανίων στη δική τους σφαίρα επιρροής, τοποθετώντας τα σε ένα παιχνίδι μεταξύ του δημοκρατικού κόσμου και των αυτοκρατορικών δυνάμεων. Αυτές οι επιδιώξεις έρχονται σε σύγκρουση με τα συμφέροντα του NATO και της ΕΕ, που επιζητούν την σταθεροποίηση των κρατών, την θεσμική αναδιάρθρωση και τέλος την πλήρη ένταξη τους στους ευρωατλαντικούς θεσμούς. Ορισμένες χώρες των δυτικών Βαλκανίων, αντιλαμβάνονται την ευρωπαϊκή προοπτική ως το σημείο κλειδί σχετικά με την οικονομική, θεσμική και αμυντική εξέλιξη τους. Ενώ άλλες, επηρεαζόμενες από τα γεγονότα της δεκαετίας του '90 παρουσιάζονται περισσότερο ουδέτερες στις σχέσεις τους τόσο με τη δύση όσο και με άλλους δρώντες της περιοχής. (Zeneli, 2020)

Στο παρόν υποκεφάλαιο, παρουσιάζεται η παρουσία της Ρωσίας και της Κίνας στα βαλκανικά εδάφη, καθώς και το πως το NATO μεμονωμένα άλλα και σε συνεργασία με άλλους οργανισμούς, κυρίως την ΕΕ, προβαίνουν σε μέτρα ανάσχεσης των πρακτικών του Πεκίνου και της Μόσχας.

3.1.1. Ρωσία

Για την Ρωσία, η περιοχή των Βαλκανίων αποτελούσε διαχρονικά σημείο ιδιαίτερου γεωπολιτικού, λόγω ιστορικών δεσμών. Η Ρωσική Ομοσπονδία επιδιώκει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην περιοχή, χρησιμοποιώντας εκτός από την πολιτιστική και την οικονομική της επιρροή, επιδιώκοντας μεγάλα συμφέροντα, κυρίως μέσω των οδών μεταφοράς ενέργειας. (Zeneli, 2020)

Είναι ξεκάθαρο πλέον, πως οι επιδιώξεις του Κρεμλίνου, μέσω της εκμετάλλευσης των αδύναμων θεσμών καθώς και του θρησκευτικού- εθνοτικού αναβρασμού των εκεί κρατών, δεν στοχεύουν μόνο στην είσοδο της περιοχής των δυτικών Βαλκανίων στην σφαίρα επιρροής του αλλά και στο σαμποτάζ των σχέσεων τους με το NATO και την ΕΕ. (Larsen, 2020)

Η διεύρυνση του NATO στοχεύοντας τα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, δημιούργησε έντονη διαμάχη μεταξύ Δύσης και Ρωσίας, καθώς για τη Μόσχα η δυνατότητα τοποθέτησης στρατευμάτων κοντά στα ρωσικά σύνορα αποτέλεσε σημαντική απειλή. Το κοινό πολιτιστικό και ιστορικό υπόβαθρο με τους Ορθόδοξους Σλάβους στην περιοχή, καθώς και η επέκταση της Συμμαχίας στη ρωσική σφαίρα επιρροής, αποτελούν κινητήριους παράγοντες για ενέργειες υπονόμευσης της παρουσίας των βαλκανικών κρατών σε ΕΕ και NATO. (McBride, 2023)

Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκε από τη Ρωσία μια στρατηγική πολλών διαστάσεων, για να εμποδίσει την επιρροή των NATO- ΕΕ. Μέσω ενός μείγματος

υβριδικών εργαλείων, δρα μέσω πρακτικών εξαναγκασμού, επιχειρηματικών δραστηριοτήτων καθώς και κρατικής προπαγάνδας, με στόχο την αποσταθεροποίηση της περιοχής και την αναστολή της ευρωατλαντικής ολοκλήρωσής της. Η αξιοποίηση όλου το εύρους των δυνατοτήτων της, συντελεί σε αυτό. Συγκεκριμένα, τα μέσα που χρησιμοποιεί στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων αφορούν στη διπλωματία μέσω της πολιτικής επιρροής, την οικονομία και το εμπόριο, την ενέργεια, τις Ένοπλες Δυνάμεις καθώς επίσης τη θρησκεία και τον πολιτισμό. (Στραβοπόδης, 2019)

Η Ρωσία εστιάζει τις προσπάθειές της, δίνοντας έμφαση πρωτίστως σε θρησκευτικούς και πολιτιστικούς παράγοντες, στοχεύοντας χώρες όπως η Σερβία, η Republika Srpska (η κυρίως Σερβική οντότητα της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης), το Μαυροβούνιο και η Βόρεια Μακεδονία. Διπλωματικά, εκμεταλλεύτηκε το καθεστώς εξουσίας της στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για να εμποδίσει σημαντικές δυτικές πρωτοβουλίες. (Larsen, 2020)

Η ενεργειακή εξάρτηση των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων ήταν ένα από τα τρωτά σημεία τους, δίνοντας στην Ρωσία την ευκαιρία εκμετάλλευσής τους, μέσω της μετατροπής της νοτιοανατολικής Ευρώπης σε δίοδο φυσικού αερίου, παρακάμπτοντας έτσι την Ουκρανία. Αυτό θα την καθιστούσε σημαντική δύναμη στα βαλκανικά εδάφη από οικονομικής αλλά και πολιτικής άποψης. (Brethous & Kovalčiková, 2023)

Αυτό, βέβαια, φαίνεται να άλλαξε με τον πόλεμο στην Ουκρανία, ο οποίος απομάκρυνε αισθητά το Κρεμλίνο από τα δυτικά Βαλκάνια και ιδιαίτερα την Σερβία. Οι μακροχρόνιες καλές σχέσεις των δύο κρατών, με τους στενούς δεσμούς σε πολιτιστικό, θρησκευτικό και πολιτικό επίπεδο, διαταράχθηκαν και η Σερβία, η οποία βασιζόταν στις ρωσικές εισαγωγές για μεγάλο μέρος της κατανάλωσής της σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο, επεδίωξε ενεργειακή διαφοροποίηση, υπογράφοντας το 2023 συμφωνία με το Αζερμπαϊτζάν. Ο Πρόεδρος Aleksandar Vucic ανακοίνωσε την κατασκευή νέων διυλιστηρίων, μετά την απαγόρευση της ΕΕ για ρωσικές εισαγωγές πετρελαίου. Η Σερβία ωστόσο, φαίνεται να ισορροπεί μεταξύ της Δύσης και της Ρωσίας. Ενώ στο ψήφισμα του ΟΗΕ καταδίκασε την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, προκαλώντας δυσαρέσκεια στο Κρεμλίνο, ταυτόχρονα προκάλεσε και την υπομονή της ΕΕ μη ακολουθώντας το ευρωπαϊκό εμπάργκο στο ρωσικό αέριο εξαρχής και συνάπτοντας τριετή συμφωνία προμήθειας φυσικού αερίου με την Ρωσία. Παράλληλα, η απόσταση Σερβίας- Ρωσίας μεγάλωσε με την στάση του Πούτιν να χρησιμοποιήσει το παράδειγμα του αιτήματος του Κοσσυφοπεδίου για ανεξαρτησία, δικαιολογώντας έτσι τα δημοψηφίσματα προσάρτησης της

ανατολικής Ουκρανίας, εξοργίζοντας την Σερβία, αφού αυτό εκλήφθηκε ως αναγνώριση και νομιμοποίηση των αξιώσεων του Κοσσυφοπεδίου. Ωστόσο μέχρι σήμερα προσπαθώντας να ενισχύει τις σχέσεις της με την Σερβία, μπλόκαρε σθεναρά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου, υποστηρίζοντας ότι είναι επαρχία της Σερβίας, ενώ είχε αναπτύξει αμυντικές συμφωνίες, διεξάγοντας από κοινού σημαντικές πολεμικές ασκήσεις εκτός της επικράτειάς της, όπως την μεγάλη κοινή άσκηση «*Slavic shield 2019*», με σύστημα αεροπορικής άμυνας S-400. (McBride, 2023) (Balmforth, 2019)

Παράλληλα, η διατήρηση στενών σχέσεων με αρκετές ρωσόφιλες ελίτ των χωρών αυτών, που συνήθως ελέγχουν τα ΜΜΕ του εκάστοτε κράτους, συμβάλει στην προώθηση των φιλορωσικών θέσεων μέσω του τύπου και της τηλεόρασης. Κανάλια όπως το «*Russia 24*» και το «*RT*» είναι ιδιαίτερα ενεργά στη Σερβία, το Κόσσοβο και την Αλβανία. (Zeneli, 2020) Κύρια στοιχεία της ρωσικής προπαγάνδας, μεταξύ άλλων, είναι η δημοσίευση ειδήσεων σχετικά με την αδυναμία και ανικανότητα των δυτικών θεσμών να ανταπεξέλθουν αποτελεσματικά στα συμφέροντα των βαλκανικών κρατών. (Bechev, 2020)

Οι ιστορικά στενές επαφές της Ρωσίας με τους πληθυσμούς της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης συνετέλεσαν στην ευθυγράμμιση των τελευταίων περισσότερο με τις διατάξεις της Μόσχας, παρά με του ΝΑΤΟ και της Δύσης. Τα αυτονομιστικά αισθήματα των τοπικών πληθυσμών, κυρίως εκείνων που ζουν στην Δημοκρατία Σέρπσκα, δημιούργησαν πρόσφορο έδαφος για τις ρωσικές αφηγήσεις. Στο Μαυροβούνιο η Ρωσία άρχισε να παρεμβαίνει πιο ενεργά το 2020, όταν τα φιλορωσικά και φιλοσερβικά κόμματα κατάφεραν να ξεπεράσουν την κυριαρχία του κυβερνόντος κόμματος, του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος. (Zweers, et al., 2023)

Και στις τρεις παραπάνω χώρες, η Ρωσία εργαλειοποιεί τους ορθόδοξους θρησκευτικούς θεσμούς για να προωθήσει τα ρωσικά αφηγήματα, καθώς και τα αντίστοιχα αντιδυτικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία με περίπου 8 εκατομμύρια μέλη, που απολαμβάνει στενούς δεσμούς με τη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία καθώς και με το Κρεμλίνο, κάτι που αποδείχθηκε και με την υποστήριξη της στην ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2022, όπως και την γενικότερη υποστήριξη στην εξωτερική πολιτική της. (Zweers, et al., 2023)

Οι παρεμβατικές πολιτικές της Μόσχας και οι προσπάθειες υπονόμευσης των ευρωατλαντικών θεσμών στα κράτη των δυτικών Βαλκανίων έχουν εγείρει τα αντανakλαστικά του ΝΑΤΟ, το οποίο μεμονωμένα αλλά και συνεργατικά με κράτη ή

οργανισμούς (κυρίως την ΕΕ) προβαίνει σε στρατηγικές αντιμετώπισης των υβριδικών αυτών πρακτικών, ήδη από το 2016 και τη Σύνοδο Κορυφής της Βαρσοβίας, όπου υιοθέτησε τέτοιες στρατηγικές. Η κύρια δήλωση ήταν, πως η πρωταρχική ευθύνη αντιμετώπισης των υβριδικών απειλών ανήκει στο κράτος που γίνεται στόχος, διαμηνύοντας πως θα αντιμετωπίσει τον υβριδικό πόλεμο ως μέρος της δέσμευσης της για συλλογική άμυνα. Στη συνέχεια, το NATO θέσπισε ομάδες αντιυβριδικής υποστήριξης, με στόχο την αποδοτική ανταπόκριση των συμμαχικών κρατών σε ενδεχόμενες υβριδικές ενέργειες στο εσωτερικό τους. Για το NATO, κεντρικός πυλώνας ενάντια στις υβριδικές απειλές αποτελεί η ενισχυμένη ανθεκτικότητα (resilience), η οποία σχετίζεται με την αντοχή του πολιτικού συστήματος καθώς και με τη εξασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας των βασικών κρατικών υπηρεσιών. (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2021)

Ωστόσο, καταπολέμηση των υβριδικών απειλών δεν δύναται να διεξαχθεί μεμονωμένα, αλλά σε συνεργασία με άλλους εταίρους. Ως εκ τούτου, η προσέγγιση του NATO και της ΕΕ στην ασφάλεια και την σταθερότητα των δυτικών Βαλκανίων τα προηγούμενα χρόνια, τους καθιστά στενούς συνεργάτες και στην καταπολέμηση των υβριδικών πρακτικών. Η άρρηκτη αυτή συνεργασία των δύο οργανισμών, επέτρεψε πιο συστηματικές ανταλλαγές πληροφοριών και συνέβαλε σε ισχυρότερες, απτές δράσεις στο πεδίο, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η οικοδόμηση ενός πλαισίου συνεργασίας και με τους κρατικούς μηχανισμούς αλλά και τους πολίτες, το οποίο θα περιλαμβάνει δράσεις όπως: την επιλεκτική αποσύνδεση συγκεκριμένων φορέων από τη Ρωσία, την ενίσχυση επικοινωνίας μεταξύ των μερών, την ανάλυση υβριδικών εκστρατειών, την επένδυση στην εκπαίδευση επί του θέματος με προσομοιώσεις σε σενάρια υβριδικών απειλών καθώς και εισαγωγή τεχνολογιών όπως η τεχνητή νοημοσύνη για την υπηρετήση του σκοπού. (Speranza, 2020)

Σημαντική πτυχή της συνεργασίας NATO και ΕΕ, αποτελεί η ίδρυση της «Ειδικής Ομάδας Στρατηγικής Επικοινωνίας Δυτικών Βαλκανίων» (EU StratCom), από την «Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης» (EEAS) το 2017, η οποία ειδικεύεται στην ανάλυση πληροφοριών, τον εντοπισμό πρακτικών παραπληροφόρησης και την ενίσχυση των μέσων πληροφόρησης. Η συνεργασία της Ομάδας με το NATO στον τομέα αυτό, ενισχύθηκε μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, περίοδο κατά την οποία η Ρωσία αύξησε δραστικά την χειραγώγηση πληροφοριών προς του κατοίκους των βαλκανικών κρατών. (Zandee, et al., 2021)

Από την άλλη, η Ειδική Ομάδα Στρατηγικής Επικοινωνίας Νότου της ΕΕ συνεργάζεται στενά με το «Κέντρο Στρατηγικής Επικοινωνίας» (COE) του NATO στη Ρίγα, πάνω στην χρήση και ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, εργαλείων και μεθόδων χειραγώγησης των πληροφοριών, εστιάζοντας ειδικότερα στις ρωσικές πρακτικές. (Maio, 2021)

Εγκαθιδρύθηκε το «Σύστημα Ταχείας Προειδοποίησης» (Rapid Alert System) της ΕΕ, μια πρωτοβουλία με στόχο να υπάρξει συντονισμός αντιυβριδικών προσπαθειών εντός της Ένωσης σε συνδυασμό με τις προσπάθειες του NATO. Ενώ το 2020, προσωπικό από το NATO συμπεριλήφθηκε στο εν λόγω σύστημα. (EU Institute for Security Studies (EUISS), 2021)

Επιπλέον, το προσωπικό της ΕΕ συμμετέχει στις ασκήσεις του «Ευρωατλαντικού Κέντρου Αντιμετώπισης Καταστροφών» (EADRCC) του NATO στη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία. Χάρη σε αυτές της πρωτοβουλίες επιτυγχάνεται μεγαλύτερη σύγκληση απόψεων μεταξύ των δύο οργανισμών και έχουν πλέον μία καλύτερη κατανόηση της φύσης των απειλών και των παραγόντων απειλών. (NATO, 2017) (Insight EU monitoring, 2021)

Παράλληλα με την συνεργασία με την ΕΕ, στην προσπάθεια ανάσχεσης της Ρωσικής επιρροή, δίνεται χώρος κινήσεων και αναβάθμισης της παρουσίας της Τουρκίας και της Αλβανίας στα Βαλκάνια, συγκρατώντας όμως της αλβανικές φιλοδοξίες για επεκτατισμό, προκειμένου να εξακολουθεί η περιοχή να ελέγχεται γεωπολιτικά από τις ΗΠΑ (NATO), μέσω της παρουσίας τους στο Κοσσυφοπέδιο. (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2016, p. 203)

Τέλος, υπό τις εντολές της κυβέρνησης Μπάιντεν σε παράλληλη δράση με την ΕΕ, επιβλήθηκαν κυρώσεις σε ρωσικά κανάλια όπως το «Sputnik» και «Russia Today» με την κατηγορία παραποίησης πληροφοριών για τις δράσεις της Ρωσίας στα ουκρανικά εδάφη, καθώς και σε φυσικά πρόσωπα και οργανισμούς, με σκοπό την παρεμπόδιση των σχέσεων τους με τη Μόσχα. Στη «μαύρη λίστα» της Ουάσιγκτον, προστέθηκαν οντότητες, που προέρχονται κυρίως από τη Βόρεια Μακεδονία, την Βοσνία- Ερζεγοβίνη, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Σάβο Τσβιετινόβιτς, στελέχους του κόμματος του Μίλοραντ Ντόντικ, του φιλορώσου ηγέτη της Ρεπούμπλικα Σέρπσκα, ο οποίος εκπροσωπούσε εταιρία με στενούς διαύλους επικοινωνίας με τη Ρωσία. (European Council, 2022) (Newsbeast, 2023)

3.1.2. Κίνα

Σε αντίθεση με τη Ρωσία, η ανυπαρξία ιστορικών δεσμών της Κίνας με την περιοχή των Βαλκανίων δεν μπορεί να θρέψει εθνικιστικά αισθήματα. Ωστόσο, το Πεκίνο εκμεταλλευόμενο τα οικονομικά και επενδυτικά εργαλεία που διαθέτει, φαίνεται να περιπλέκει τις διαδικασίες ένταξης των υποψηφίων χωρών στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ενισχύοντας το γεωοικονομικό χάσμα μεταξύ εκείνων και των μελών της ΕΕ. Έχοντας χρηματοδοτήσει σημαντικά κατασκευαστικά έργα στα Δυτικά Βαλκάνια από την έναρξη της πρωτοβουλίας «*Belt and Road Initiative*» (BRI), με αυτές να περιλαμβάνουν σιδηροδρομική γραμμή υψηλής ταχύτητας μεταξύ Βελιγραδίου και Βουδαπέστης καθώς και αυτοκινητόδρομους στο Μαυροβούνιο, τη Σερβία και την Βοσνία- Ερζεγοβίνη, η Κίνα στόχευσε στην οικονομική αναβάθμιση της περιοχής. Κύριος προνομιούχος των κινεζικών επενδύσεων εμφανίζεται η Σερβία, η οποία και δέσμευσε το μεγαλύτερο μέρος των κινεζικών δανείων, τα οποία προορίζονταν για τους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών, με ανάπτυξη υποδομών, δραστηριοποίηση κινεζικών κρατικών επιχειρήσεων και διάδοση κινεζικών εργασιακών και περιβαλλοντολογικών προτύπων. Οι περισσότερες αυτών των επενδύσεων, ωστόσο, επιτεύχθηκαν μέσω ενός πλαισίου κρατικών συμφωνιών (state-to-state engagement) άνευ συγκεκριμένων όρων μεταξύ των κρατών με την Κίνα και όχι σύμφωνα με τα πρότυπα που ορίζει η ΕΕ, δημιουργώντας τον κίνδυνο αυξημένης και αδικαιολόγητης γεωπολιτικής επιρροής. (Larsen, 2020) (Zweers, et al., 2020)

Οι πέντε χώρες των δυτικών Βαλκανίων (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία και Σερβία) έχουν συμπεριληφθεί από το 2012 στην πλατφόρμα «16+1» της Κίνας, που αφορά προγράμματα με στόχο την οικονομική εξάρτηση με την Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αργότερα, όταν το σχέδιο επεκτάθηκε και στην Ελλάδα (πλατφόρμα «17+1»), η παραπάνω περιφερειακή πρωτοβουλία έγινε αναπόσπαστο μέρος του προγράμματος «*One Belt, One Road*» (OBOR) της Κίνας, ενώ τα Δυτικά Βαλκάνια χάρη στη στρατηγική γεωγραφική τους θέση, έγιναν όλο και μεγαλύτερος πόλος έλξης για έργα που σχετίζονται με τον κινέζικο δρόμο του Μεταξιού, όπως η ανάπτυξη του θαλασσίου διαδρόμου «*LSER*» (China–Europe Land–Sea Express Route), που αποτελεί κομμάτι του «BRI» και συνδέει την Κίνα με την Ευρώπη μέσω της Ελλάδος και των Δυτικών Βαλκανίων. (Zeneli, 2020) (Zweers, et al., 2020)

Πέραν του κατασκευαστικού τομέα, η Κίνα επιχειρεί να αυξήσει το γεωπολιτικό και οικονομικό της αποτύπωμα, εκμεταλλευόμενη τις δυνατότητές της

στον τομέα των τεχνολογιών. Έτσι, επιδιώκει τεχνολογική κυριαρχία στα συστήματα διοίκησης - ελέγχου επικοινωνιών, που παίζουν κομβικό ρόλο στη λήψη πολιτικών και στρατιωτικών αποφάσεων, καθώς και συστήματα στον κυβερνοχώρο (ψηφιακά κ.α.), που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το σύνολο των επικοινωνιών στο εσωτερικό των κρατών. Μέσω αυτών των επενδύσεων στοχεύονται ευρωπαϊκές υποδομές και τεχνολογίες, συμπεριλαμβανομένων των στρατηγικών λιμένων, των τηλεπικοινωνιών, των δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας και των αλυσίδων αμυντικού εφοδιασμού. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι στις επενδύσεις που σχετίζονται με το «BRI», πάνω από τους μισούς συμμάχους του NATO έχουν έρθει σε συμφωνία, κάτι που μπορεί να αποδειχθεί καθοριστικό κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων στην ΕΕ ή σε κρίσιμες και υψηλής σοβαρότητας επιχειρήσεις του NATO. (Binnendijk & Hamilton , 2023)

Για το δυτικό στρατόπεδο η ενεργό συμμετοχή της Κίνας σε σημαντικά έργα υποδομής των δυτικών Βαλκανίων εγείρει προβληματισμούς για δύο κυρίους λόγους. Ο πρώτος έγκειται στο γεγονός ότι οι σχέσεις που αναπτύσσει η Κίνα με τις κυβερνήσεις των εκεί κρατών χαρακτηρίζονται από απουσία διαφάνειας, γεγονός που επιβραδύνει τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται συνολικά για ένταξη των κρατών αυτών στην ΕΕ. Ο δεύτερος είναι γεωπολιτικής φύσεως, καθώς αποτελεί πηγή διαρκούς ανησυχίας το γεγονός ότι το αποτύπωμα της Κίνας όλο και αυξάνεται, μιας και παρεμβαίνει σε υποδομές ζωτικής σημασίας για τα βαλκανικά κράτη, τα οποία όντας οικονομικά ασθενέστερα αποδέχονται με ευκολία κινεζικές προσφορές δανείων έναντι των Ευρωπαϊκών. (Larsen, 2020)

Από τις χώρες των δυτικών Βαλκανίων, η Σερβία φαίνεται να βασίζεται όλο και περισσότερο στην Κίνα, στην προσπάθειά της να διατηρήσει τα πλεονεκτήματα στο ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου, ενώ για την κυβέρνηση του Βελιγραδίου, η συνεργασία με την Κίνα είναι ένας από τους τέσσερις βασικούς πυλώνες εξωτερικής πολιτικής, μαζί με τις ΕΕ, ΗΠΑ και Ρωσία. Αυτό καταλήγει να καθιερώνει την Σερβία ως στρατηγικό κόμβο της Κίνας στα Βαλκάνια. (Larsen, 2020) Είναι επίσης η μόνη χώρα στην περιοχή που έχει πραγματοποιήσει κοινές αστυνομικές ασκήσεις με τις κινεζικές δυνάμεις ασφαλείας, ενώ έχει προχωρήσει σε εξοπλιστικές αγορές κυρίως drones και πυραύλων εδάφους-αέρος. (Birsell, 2023)

Στην περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ενώ οι ΗΠΑ αποτελούν αδιαμφισβήτητο τον σημαντικότερο πάροχο ασφάλειας και άμυνας με την συνεργασία σε εξοπλιστικό επίπεδο, οι κινεζικές στρατιωτικές δωρεές, οι οποίες έφτασαν στα βοσνιακά εδάφη το 2015, 2021 και 2023, αποτελούν μια παροντική απειλή για την

συνεργασία αυτή, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον των Βοσνίων, οι οποίοι πλέον επιδιώκουν όλο και περισσότερο την κινεζική στήριξη σε πολλούς τομείς. Όπως αναφέρθηκε, σημαντικά ποσά εκ μέρους της Κίνας, έχουν δοθεί σε μορφή δανείου για κατασκευαστικά έργα, καθώς και μια πληθώρα εταιρειών δραστηριοποιούνται στα βοσνιακά εδάφη, κυρίως στη Republika Srpska. (Relations, 2023)

Οι διμερείς οικονομικές σχέσεις Κίνας- Αλβανίας τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν σταδιακή αύξηση. Ο πιο σημαντικός οικονομικός δεσμός μεταξύ Αλβανίας και Κίνας ενσαρκώνεται από την κινεζική εταιρία «GeoJade» που εκμεταλλεύεται το κοίτασμα πετρελαίου στα αλβανικά εδάφη. Παρά τους όποιους ιστορικούς δεσμούς μεταξύ των δύο κρατών, η συμμετοχή της Αλβανίας στη Βορειοατλαντική Συμμαχία δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια για περαιτέρω εμβάθυνση της κινεζικής παρουσίας στα αλβανικά εδάφη. (Krstinowska, 2023) Ενώ για το Κοσσυφοπέδιο, η μη αναγνώρισή του από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια για πολιτική και οικονομική συνεργασία. Όσον αφορά τη Βόρεια Μακεδονία, η ανάγκη και η επιθυμία της χώρας για οικονομική ανάπτυξη και σύγκλιση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αποτέλεσε σημαντικό κίνητρο για το άνοιγμα προς τις κινεζικές επενδύσεις. (Zweers, et al., 2020) Η δράση της Κίνας όμως έχει περιοριστεί εν πολλοίς σε κατασκευαστικά έργα και αυτό διότι τα τελευταία χρόνια η Βόρεια Μακεδονία έχει αναπτύξει μια πιο ευαισθητοποιημένη προσέγγιση απέναντι στην βοήθεια της Κίνας, συνάπτοντας συμφωνίες σε μη κρίσιμους και σημαντικούς τομείς, καθώς έχει εντοπίσει την λεπτή ισορροπία μεταξύ της αποτελεσματικής συνεργασίας και των εγκυμονούντων κινδύνων. (Krstinowska, 2023)

Σε γενικές γραμμές, οι χώρες των δυτικών Βαλκανίων είναι εναρμονισμένες με τις θέσεις και τις πολιτικές του NATO. Στη Σύνοδο της Μαδρίτης το 2022, η νέα Στρατηγική Αντίληψη, που δημοσιεύθηκε από το NATO διακήρυξε για πρώτη φορά στην ιστορία της Συμμαχίας πως η Κίνα, «προκαλεί τα συμφέροντα, την ασφάλεια και τις αξίες της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας», καθώς επίσης κατηγορήθηκε για δημιουργία επικίνδυνων ισορροπιών εξαιτίας της «χωρίς όρια» συνεργασίας Κίνας- Ρωσίας μετά την συζήτηση των αρχηγών Ρωσίας- Κίνας, λίγο πριν την επέμβαση της Ρωσίας στην Ουκρανία. Η νέα αντίληψη αναγνωρίζει τις στρατιωτικές, πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις που θέτει η Κίνα για τη Συμμαχία και τονίζει την ανάγκη να αυξηθεί η ετοιμότητα και οι ικανότητες αντίδρασης, αφήνοντας ταυτόχρονα ένα παράθυρο ανοιχτό για «εποικοδομητική εμπλοκή». (Herman, 2022)

Η μεγαλύτερη ανησυχία όμως για το NATO σχετίζεται με τις τεχνολογικές πρωτοβουλίες της Κίνας καθώς και με τις προσπάθειές της να κυριαρχήσει στον τομέα των τεχνολογιών, γινόμενη ο πάροχος δικτύων 5G σε κρίσιμες υποδομές επικοινωνίας και εντάσσοντας την τεχνητή νοημοσύνη σε τομείς στρατιωτικής και οικονομικής σημασίας. (Binnendijk & Hamilton , 2023)

Η γενικότερη όμως κινεζική παρέμβαση δεν άπτεται των καθηκόντων της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, καθώς μέχρι σήμερα οι δράσεις της Κίνας περιορίζονται σε επενδυτικές κινήσεις στα Βαλκανικά εδάφη, δημιουργώντας τις συνθήκες οικονομικής εξάρτησης με την εκάστοτε χώρα και κάλυψης ενός κενού που μέχρι τώρα δεν είχε καλυφθεί, καθιστώντας την απαραίτητη. Σε αντίθεση με την προσέγγιση της Ρωσίας, η Κίνα φαίνεται να προτάσσει πρώτα τις οικονομικές συμφωνίες και έπειτα την πολιτική, με την έκφραση «business first, politics later» να χαρακτηρίζει την προσέγγιση που ακολουθείται. (Tsiplacos, 2021)

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ΕΕ με τα εργαλεία ήπιας ισχύος της, κυρίως οικονομικά, θεσμικά και επενδυτικά, να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις παρεμβατικές πολιτικές του Πεκίνου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξίσου, έχει σημαντικά συμφέροντα στην περιοχή, με τα βαλκανικά κράτη να βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Οι αναφορές της ΕΕ στην Κίνα ως «συστημικό ανταγωνιστή» αντιπροσωπεύουν μια συνειδητή αναγνώριση του ρόλου της Κίνας, που φαίνεται να αντισταθμίζει τα οικονομικά οφέλη των επενδύσεων με τις ανησυχίες για την εσωτερική ασφάλεια των κρατών της Ευρώπης. (Zeneli, 2023)

Έτσι, η ΕΕ αντιλαμβανόμενη τον κίνδυνο τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων να περάσουν σε άλλη σφαίρα επιρροής, προβαίνει σε κινήσεις, επιθυμώντας να υπερκεράσει τα προτερήματα του κινεζικού αφηγήματος, δημιουργώντας καλύτερες ευρωπαϊκές προοπτικές για τα βαλκανικά κράτη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εγκαθίδρυση του «Οικονομικού και Επενδυτικού Σχεδίου για τα Δυτικά Βαλκάνια» (EIP) το 2020, ώστε τα κράτη να απομακρυνθούν από την Κίνα, στοχεύοντας στην οικονομική ανέγερση της περιοχής μέσω επιχορηγήσεων και δανείων για επενδύσεις στην ανάπτυξη υποδομών, μεταφορών και ενέργειας καθώς και στην απελευθέρωση του αναξιοποίητου οικονομικού δυναμικού, με τελικό προορισμό την ένταξη των κρατών αυτών στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ενώ η μετατροπή της περιοχής σε ζώνη ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών, κεφαλαίου και υπηρεσιών στα πρότυπα της ΕΕ θα καταστήσει τις χώρες πιο ελκυστικές σε επενδύσεις. Επιπλέον, στην Σύνοδο του Βερολίνου το 2022, ανακοινώθηκε η παροχή πακέτου ενίσχυσης ύψους

ενός δισεκατομμυρίου ευρώ, που θα αφορά την ενίσχυση ενεργειακών υποδομών και την επιτάχυνση αποφάσεων σε ζητήματα ενέργειας και πράσινης μετάβασης. (Commission, 2020) (Commission, 2022)

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός, πως η κυβέρνηση Μπάιντεν από τις πρώτες κιόλας μέρες της διακυβέρνησης, ανακοίνωσε την εκ νέου προσπάθεια συνεργασίας με τα Δυτικά Βαλκάνια, προκειμένου να ξεπεραστούν τα εμπόδια στην διαδικασία σταθεροποίησης και ανάπτυξης. Αυτό αποτέλεσε πτυχή μιας ευρύτερης προσπάθειας ενδυνάμωσης των σχέσεων των δύο πλευρών του Ατλαντικού. (Szczerba, 2022)

Η συμμετοχή των «μη νατοϊκών» χωρών των Δυτικών Βαλκανίων σε ασκήσεις του NATO, φαίνεται να επιβεβαιώνει τα παραπάνω δεδομένα. Πιο συγκεκριμένα για το 2023, δυο νατοϊκές ασκήσεις πραγματοποιήθηκαν στα βαλκανικά εδάφη. Η πρώτη άσκηση, με την ονομασία «*DEFENDER 23*» κέντρισε το ενδιαφέρον, καθώς ανάμεσα στις χώρες που συμμετείχαν, υπήρξε παρουσία των ενόπλων δυνάμεων του φιλοδυτικού Κοσσυφοπεδίου, η οποία όμως διακόπηκε αργότερα ως τιμωρία για τις πράξεις της κυβέρνησής του σε αναταραχές στο βόρειο Κοσσυφοπέδιο. Η δεύτερη νατοϊκή άσκηση με την κωδική ονομασία «*Platinum Wolf 23*», χαρακτηρίστηκε από τη συμμετοχή της Σερβίας, βάζοντας έτσι τέλος στο αναστολή συμμετοχής των σερβικών δυνάμεων σε ασκήσεις του NATO, γεγονός που επηρέασε και τη Ρωσία, καθώς η Σερβία αποτελεί πομπό τόσο για τη Μόσχα όσο και για το Πεκίνο. (Miroslavljević, 2023)

Από τη πλευρά τους, τρεις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, η Αλβανία, η Βόρεια Μακεδονία και το Κοσσυφοπέδιο έχουν υπογράψει την πρωτοβουλία «*Clean Network Initiative*» υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, η οποία είχε η σκοπό την αποτροπή κινεζικών εταιρειών όπως η Huawei, από την ανάπτυξη 5G τεχνολογίας. Το Μαυροβούνιο από την άλλη, έχει διατηρήσει μια κάποια ουδετερότητα μη συμμετέχοντας στην πρωτοβουλία των ΗΠΑ αλλά παράλληλα δεν επιλέγει κινεζικούς πωλητές. Η κυβέρνηση του Μαυροβουνίου έχει να αποπληρώσει σημαντικά κινεζικά δάνεια, κυρίως για κατασκευαστικά έργα, γεγονός που περιπλέκει τη συνολική του προσέγγιση στην Κίνα. (Krstinowska, 2023) (ECFR.EU, 2023)

Η Σερβία, προκειμένου να ομαλοποιήσει τις οικονομικές σχέσεις με το Κοσσυφοπέδιο, συμφώνησε αρχικά υπογράφοντας την συμφωνία της Ουάσιγκτον, η οποία περιλάμβανε μια ρήτρα απαγόρευσης εισαγωγής του συστήματος τηλεπικοινωνιών 5G από την Κίνα. Το γεγονός όμως πως η κινεζική εταιρεία τηλεπικοινωνιών Huawei εγκαινίασε το νέο κέντρο της στο Βελιγράδι, δέκα μόλις

ημέρες μετά την υπογραφή της παραπάνω συμφωνίας, αποδεικνύει πως οι σχέσεις των δύο κρατών δεν μεταβλήθηκαν, ενώ ο πρωθυπουργός Brnabić δήλωσε ότι δεν υπήρξε παρανόηση σχετικά με την συμφωνία από την πλευρά της Huawei. (Vladislavljje, 2021)

Στην περίπτωση της Αλβανίας, οι επενδύσεις που έγιναν υπό το πρίσμα συνεργασίας με την Κίνα, αναθεωρήθηκαν, όπως στην περίπτωση της εξαγοράς του διεθνούς αεροδρομίου των Τιράνων, το οποίο αν και αρχικά παραχωρήθηκε στην κινεζική Everbright μέχρι το 2027, εντέλει πουλήθηκε εκ νέου σε αλβανικό όμιλο το 2020. Επιπλέον, αποκλείστηκε η πρόσβαση της Κίνας σε αναπτυξιακά προγράμματα που αφορούν τα λιμάνια της χώρας. Το NATO αντιθέτως, το 2022 ενίσχυσε την προσέγγιση προς τη χώρα, επιδιώκοντας την ανοικοδόμηση της αεροπορικής βάσης Kucova, 85 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα των Τιράνων, προκειμένου να καταστεί κέντρο ανεφοδιασμού του, ενώ ταυτόχρονα επιτράπη στην Συμμαχία η χρήση του εμπορικού λιμανιού στο Πόρτο Ρομάνο στο Δυρράχιο και πραγματοποιήθηκαν συζητήσεις σχετικά με την πιθανότητα δημιουργίας ναυτικής βάσης του NATO κοντά στον Αυλώνα. Έτσι, σταδιακά επιβράδυνε την πρόσβαση της Κίνας σε τομείς ζωτικής σημασίας της Αλβανίας, κερδίζοντας έδαφος. (Krstinovska, 2023)

3.2. Οργανωμένο έγκλημα- τρομοκρατία

Η «συστημική» διαφθορά που χαρακτηρίζει τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, αποτελεί πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος, με επέκταση αυτού σε όλους τους κοινωνικοοικονομικούς τομείς, ακόμα και στον πολιτικό χώρο. Παράνομες δραστηριότητες που περιλαμβάνουν εμπόριο όπλων, ναρκωτικών ουσιών, διακίνηση λαθραίων ειδών, σύγχρονο δουλεμπόριο έως και παράνομη μετακίνηση ανθρώπων, υποκινούνται από ένα δαιδαλώδες σύστημα οργανωμένων ομάδων, το οποίο ανήκει κυρίως στην αλβανική και τουρκική μαφία και χρησιμοποιούν την θέση των Βαλκανίων ως κόμβο δραστηριοποίησης και είσοδο προς την Ευρώπη. Το εξτρεμιστικό Ισλάμ, φαίνεται να κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος στα Δυτικά Βαλκάνια, με την «ισλαμοποίηση» μέρα με τη μέρα κάποιων περιοχών όπως η Βοσνία, το Κόσοβο και η νότια Σερβία, να αποτελεί πραγματικότητα, καθώς και η αρχική υποστήριξη των ΗΠΑ στο ισλαμικό στοιχείο, με σκοπό να ανακόψει τις σχέσεις με την ορθόδοξη Ρωσία. Αυτό έδωσε το βήμα και στην ισλαμική τρομοκρατία, να χρησιμοποιήσει αυτόν τον κόμβο επικοινωνίας με το πέρασμα στην υπόλοιπη δυτική Ευρώπη, με σαφείς διασυνδέσεις με το οργανωμένο έγκλημα, καθώς και για την στρατολόγηση μαχητών για τα πεδία της Μέσης Ανατολής. (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2016, pp. 233-234)

Τα Δυτικά Βαλκάνια, ακόμα, αποτελούνε εδώ και χρόνια μια δεξαμενή επάνδρωσης τρομοκρατικών οργανώσεων, σε χώρες όπως η Συρία και το Ιράκ. Τόσο το NATO όσο και η ΕΕ, μέσω των συνεχών προσπαθειών τους, στοχεύουν στην οικοδόμηση της σταθερότητας και της ειρήνης στον βαλκανικό χώρο. Ο συριακός εμφύλιος λειτούργησε ως ένας ιδιαίτερα σημαντικός πόλος έλξης για ριζοσπαστικοποιημένα άτομα από τα Δυτικά Βαλκάνια. Μέχρι το 2019 εκτιμάται πως πάνω από 1000 υπήκοοι από το Κόσοβο, την Αλβανία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Βοσνία- Ερζεγοβίνη, τη Σερβία καθώς και το Μαυροβούνιο κατατάχθηκαν στο πλευρό του Ισλαμικού Κράτους (ISIS) και της Al Nushra. Τα υψηλότερα ποσοστά ατόμων, που δρουν για λογαριασμό των τρομοκρατικών οργανώσεων, με βάση τον πληθυσμό κάθε χώρας, παρουσιάζονται από το Κόσοβο για τους άντρες και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη για τις γυναίκες και τα παιδιά. Εργαλειοποιώντας τη μεγάλη εθνοτική και θρησκευτική πόλωση, απόρροια των πολέμων της δεκαετίας του 1990, τα βίαια εξτρεμιστικά δίκτυα εκμεταλλεύονται τα ρήγματα και τις παθογένειες της βαλκανικής στοχεύοντας “ευαίσθητους” πληθυσμούς. (Shtuni, 2019, pp. 19-23)

Προς αντιμετώπιση των θυλάκων τρομοκρατίας τόσο το NATO, η ΕΕ όσο και οι χώρες της βαλκανικής μεμονωμένα αλλά και συλλογικά, έχουν υιοθετήσει διάφορα μέτρα. Σημαντική είναι η συνεισφορά ιδιαίτερα των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες βοήθησαν τις αρμόδιες αρχές, να δομήσουν ένα εσωτερικό περιβάλλον θεσμικά ικανό να επιβάλλει το απαραίτητο νομικό πλαίσιο σε περιστατικά τρομοκρατίας και βίαιου εξτρεμισμού. Την περίοδο 2015-2020, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη υιοθέτησε μια εθνική στρατηγική για την πρόληψη και την καταπολέμηση του βίαιου εξτρεμισμού. Μια στρατηγική που βρήκε άμεση στήριξη τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από την ΕΕ. Η Βοσνία- Ερζεγοβίνη αποτελεί τόσο μέλος του Παγκόσμιου Συνασπισμού για την Αντιμετώπιση του ISIS όσο και των συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, που αφορούν τον σκοπό αυτό. Τα παραπάνω συνετέλεσαν σε μια σημαντική προσπάθεια αντιτρομοκρατίας, που κυμαίνεται από διασυνοριακό έλεγχο έως την αυστηροποίηση του ποινικού κώδικα, με διώξεις τόσο των τρομοκρατών όσο και των τοπικών στρατολογητών. Η Βοσνία βάσισε μεγάλο κομμάτι της στρατηγικής της στο μοντέλο που είχε αναπτύξει η ΕΕ το 2010, το οποίο μεταξύ άλλων αφορούσε στην αστυνόμευση, την προσέγγιση των τοπικών πληθυσμών, την ανθεκτικότητα της κοινωνίας σε ρητορικές μίσους και προπαγάνδας καθώς και στην αντιτρομοκρατία στο διαδίκτυο. (Fabbri & Paul, 2018)

Σε παρόμοια κατάσταση με τη Βοσνία- Ερζεγοβίνη και το Κοσσυφοπέδιο υιοθέτησε μια εθνική στρατηγική (CVE- Countering Violent Extremism), για να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα ριζοσπαστικοποίησης στο εσωτερικού, με αναθεωρήσεις της ποινικής νομοθεσίας και πρωτοβουλίες προς την αποδυνάμωση της επιβολής της τρομοκρατικής ρητορικής. Οι θεσμικές και νομικές αλλαγές, που χαρακτήρισαν την στρατηγική αυτή του 2015 , βρήκαν υποστήριξη όπως αναμενόταν από τη διεθνής κοινότητα. Σε αντίθεση με την ΕΕ, η οποία επέλεξε να μην συμβάλει ουσιαστικά σε αυτή την προσπάθεια αλλά μόνο σημειολογικά, το μεγαλύτερο μέρος στήριξης ήρθε από την Ουάσιγκτον, η οποία συνέβαλε εκπαιδευτικά, οικονομικά καθώς και υλικοτεχνικά, στις αντιτρομοκρατικές πολιτικές του Κοσσυφοπεδίου. Επιπλέον, η βοήθεια των ΗΠΑ επεκτείνεται στην παροχή συμβούλων στην Διεύθυνση Αντιτρομοκρατικής και Συνοριακής Αστυνομίας του Κοσσυφοπεδίου, καθώς και στην υποστήριξη ενός προγράμματος αποριζοσπαστικοποίησης των κρατουμένων στις κοσσοβάρικες φυλακές. (Fabbri & Paul, 2018) (NATO Parliamentary Assembly, 2020)

Η εφαρμογή της στρατηγικής αυτής επεκτάθηκε μέχρι το 2027, διευρύνοντας τις δράσεις κατά των θυλάκων τρομοκρατίας, με κύριους στόχους της την προώθηση αντίθετων αφηγημάτων για την αποδυνάμωση της νομιμότητας των εξτρεμιστικών μηνυμάτων, την ανάπτυξη ικανότητας ανάλυσής της καθώς και την ευαισθητοποίηση σχετικά με την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των ενδιαφερομένων. (Fabbri & Paul, 2018) (U.S. Department of State, 2021)

Με αυτή την πολυεπίπεδη απειλή να αποτελεί μείζον πρόκληση, η εμβάθυνση στην συνεργασία NATO και ΕΕ κρίνεται απαραίτητη, καθώς έχοντας τους ίδιους στρατηγικούς στόχους προσθέτει αξία στην δράση της καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Αντιλαμβανόμενοι τον κίνδυνο που δημιουργείται για τη σταθερότητα και την ειρήνη στις χώρες των δυτικών Βαλκανίων, NATO και ΕΕ συντάσσονται σε κοινές δράσεις καταπολέμησης της τρομοκρατίας και του βίαιου εξτρεμισμού. Χαρακτηριστικό της συνεργασίας αυτής είναι η διαφορετική φύση των οργανισμών, με τα εργαλεία «ήπιας ισχύος» της ΕΕ, όπως είναι οι κοινωνικές και οικονομικές δράσεις, να ενισχύουν και να υποστηρίζουν την «σκληρή ισχύ» του NATO, δηλαδή τον στρατιωτικό εξοπλισμό και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Τον Οκτώβριο του 2018, οι Έξι των Δυτικών Βαλκανίων υπέγραψαν ένα «Κοινό Σχέδιο Δράσης για την Αντιτρομοκρατία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή». Το σχέδιο, «*Western Balkans Counter-Terrorism initiative*» (WBCTi) όπως ονομάστηκε, στόχευε στην πρόληψη και καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης, στην αποτελεσματική ανταλλαγή

πληροφοριών, στην καταπολέμηση της χρηματοδότησης των δικτύων τρομοκρατίας και στην προστασία των πολιτών. Το κοινό αυτό σχέδιο μεταφράστηκε σε διμερείς συμφωνίες μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και καθενός από τα έξι κράτη. (European Commission, 2021) (Matias, 2021)

Σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, όπου μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα τον Σεπτέμβριο του 2001 αναπτύχθηκε και μια πιο ουσιαστική στρατηγική αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, όχι μόνο σε επιχειρησιακό επίπεδο αλλά και επίπεδο καταπολέμησης των αιτιών αυτής, η ΕΕ δεν φάνηκε να έχει οργανώσει μια ουσιαστική στρατηγική αντιμετώπισης, καθώς η τρομοκρατία δεν αποτελούσε προτεραιότητα και η καταπολέμησή της ανήκε στην σφαίρα επιρροής του εκάστοτε κράτους. Ως εκ τούτου, δεν περιλαμβανόταν επίσημα ως μέρος της θεσμικής δομής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια και μετά τις ολοένα και πιο συχνές επιθέσεις στο εσωτερικό της Ευρώπης, αναγνωρίστηκε η ανάγκη αυτής της θωράκισης της ΕΕ, η οποία δεν θα μπορούσε να απευθυνθεί αλλού από το ΝΑΤΟ, αλλά κυρίως μετά τα χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου έγινε κατανοητό ότι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας είναι αδύνατη χωρίς την ευρωατλαντική συνεργασία. Έτσι λοιπόν, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε σχετικό σχέδιο δράσης που αναγνώριζε στην ΕΕ την ανάγκη να διαδραματίσει μεγαλύτερο ρόλο στις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας απέναντι στις περιφερειακές συγκρούσεις. Ακόμα, υπό αυτό το καθεστώς, ενδυναμώθηκαν οι σχέσεις Ευρώπης-ΗΠΑ, με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να τονίζει τη σημασία της ενίσχυσης της αντιτρομοκρατικής συνεργασίας με τις ΗΠΑ ως μία από τις δύο βασικές διαστάσεις του «*Οδικού χάρτη για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας*» (Anti-terrorism Roadmap). Η δεύτερη διάσταση ήταν η υιοθέτηση μέτρων εντός της ΕΕ. Παρόλα αυτά οι τρομοκρατικές επιθέσεις σε Μαδρίτη το 2004 και Λονδίνο το 2005, ήταν εκείνες που ώθησαν σε μια πιο συνεκτική, αντιτρομοκρατική πολιτική από την ΕΕ. (Kaunert & Wertman, 2019)

Κινούμενο στην ίδια κατεύθυνση το ΝΑΤΟ στην Σύνοδο Κορυφής στην Πράγα τον Νοέμβριο 2002, καθόρισε τους τομείς δράσης του οργανισμού, ώστε να συμπεριληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για την ανάπτυξη και εφαρμογή αποτελεσματικών αντιτρομοκρατικών πολιτικών και πρωτοβουλιών, το ευρύ περίγραμμα των οποίων παραμένει σε ισχύ σήμερα. Αυτά περιλάμβαναν: ένα στρατιωτικό δόγμα για την άμυνα κατά της τρομοκρατίας, ένα σχέδιο δράσης εταιρικής σχέσης κατά της τρομοκρατίας, ένα «*Σχέδιο Δράσης Πολιτικής Έκτακτης Ανάγκης*» για την προστασία του άμαχου πληθυσμού, την άμυνα στον κυβερνοχώρο, την ευρύτερη

συνεργασία αντιτρομοκρατίας με διεθνείς οργανισμούς, την στήριξη στην ανάπτυξη πέντε πυρηνικών- βιολογικών και χημικών όπλων και κυρίως τη βελτιωμένη ανταλλαγή πληροφοριών. (NATO, 2014)

Σε γενικές γραμμές, οι κατευθυντήριες γραμμές της αντιτρομοκρατικής πολιτικής του NATO επικεντρώνονται σε τρεις κύριους τομείς: *επίγνωση, δυνατότητες και εμπλοκή*. Όσον αφορά στον τομέα της «*επίγνωσης*» (awareness), το NATO μέσω της ανάπτυξης ενός ενισχυμένου δικτύου ανταλλαγής πληροφοριών και συνεχούς στρατηγικής ανάλυσης και αξιολόγησης, συμβάλει στην ευαισθητοποίηση των μελών έναντι των τρομοκρατικών απειλών. Στον τομέα των «*δυνατοτήτων*» (capabilities), το βάρος πέφτει στην διασφάλιση ότι κατέχει τις απαραίτητες δυνατότητες για την αντιμετώπιση των τρομοκρατικών απειλών. Και τέλος στον τομέα της «*εμπλοκής*» (engagement), την αξιοποίηση συνεργασιών με εταίρους και άλλους διεθνείς οργανισμούς, προκειμένου να επιτευχθεί η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας με ευρύτερους όρους. (Kaunert & Wertman, 2019)

Στα Δυτικά Βαλκάνια πιο συγκεκριμένα, οι πολιτικές του NATO για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, αφορούν κυρίως την συνεργασία του με τα κράτη μέλη ως προς την κοινή χρήση και ανταλλαγή πληροφοριών, με πολιτικές οι οποίες επικεντρώνονται κυρίως στην στρατιωτική και πολιτική συνεργασία και στην ενίσχυση της ασφάλειας των συνόρων μέσω της εντατικής διεξαγωγής ασκήσεων. Με αυτές θα επιτυγχάνεται η ετοιμότητα σε τέτοιες περιπτώσεις απειλών και η ικανότητα αλληλεπίδρασης των διαφορετικών μερών ως προς όλα τα δεδομένα και τις διαδικασίες. Είναι σαφές, ότι η συμμετοχή στις ασκήσεις αυτές θα περιλαμβάνει όλα τα κράτη μέλη και τις χώρες-εταίρους των Δυτικών Βαλκανίων, ώστε να μεγιστοποιείται η ευαισθητοποίηση των αρμοδίων φορέων κάθε κράτους. (Larsonneur, 2022)

Ακόμα, το NATO διατηρεί στενές σχέσεις με την «*Μονάδα Δράσης κατά της Τρομοκρατίας*» του Τμήματος Διακρατικών Απειλών του ΟΑΣΕ και δρουν από κοινού με την ανάπτυξη δράσεων για την καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και την ασφάλεια των συνόρων. Επιπλέον συνεργάζεται με την Interpol, με την τελευταία να παρέχει ανά τακτά χρονικά διαστήματα τεχνογνωσία σε εκπαιδεύσεις της Συμμαχίας στα βαλκανικά εδάφη. (NATO, 2023a)

4. Συμπεράσματα της δράσης του NATO- Μελλοντικές προοπτικές

Για τις χώρες των Βαλκανίων, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελεί μονόδρομο. Χωρίς την ένταξη των χωρών της νοτιοανατολικής Ευρώπης στις ευρωπαϊκές δομές, θα ήταν αδύνατη η αποφυγή απομόνωσης της περιοχής και η κάλυψη του κενού ασφαλείας μετά την πτώση της ΕΣΣΔ. Παράλληλα, αναγκαία ήταν και η ένταξή τους στις δυτικές δομές, όπως αυτή του NATO, η οποία θα παρείχε ένα πλαίσιο άμυνας και ασφάλειας, ορίζοντας έναν κοινό άξονα ο οποίος θα απέτρεπε την ανάπτυξη εκ νέου εθνικών διενέξεων και επιδιώξεων, θα λειτουργούσε αποτρεπτικά στην δημιουργία ενός ελεύθερου πεδίου εισχώρησης ξένων δυνάμεων στην περιοχή της Ευρώπης, θα συνέβαλε στην εγκαθίδρυση σταθερότητας καθώς και στην προσέλκυση νέων επενδυτικών προοπτικών. Ωστόσο, η μετάβαση αυτή μπορεί να φέρνει τα Δυτικά Βαλκάνια πιο κοντά στην Δύση, όμως το κόστος, πολιτικό και οικονομικό, δεν αποφεύχθηκε. (Παπακοσμάς, 2009, pp. 464-468)

Ειδικότερα αυτό είναι εμφανές στις περιπτώσεις της Βοσνίας και του Κοσσυφοπεδίου. Οι προσπάθειες αποτροπής των εχθροπραξιών στην Γιουγκοσλαβία επεκτάθηκαν στην Βοσνία, δημιουργώντας ένα κράτος σύνθετο και πολύπλοκο. Παρά την ισχυρή παρουσία διεθνών οργανισμών προκειμένου να επιτευχθεί μια Βοσνία ικανή να σταθεί επάξια, χωρίς εσωτερικά διαιρετικά και εθνικιστικά κινήματα, η πρόοδος σε αυτόν τον τομέα αποτελεί μια δύσκολη συνθήκη. Αντιθέτως φαίνεται ότι η προσπάθεια του NATO για ομόνοια και συνοχή στη χώρα, φέρνει τα αντίθετα κατακερματιστικά αποτελέσματα. Αποτέλεσμα είναι μία χώρα με δεκατέσσερις διαφορετικές δημοκρατίες και μεταφορά αυτού του εθνικού και πολιτικού κατακερματισμού και στους θεσμούς, με την Βοσνία να καλείται να προβεί σε μεταρρυθμίσεις με βάση τη φιλελεύθερη δημοκρατία στα πρότυπα του NATO και της ΕΕ. Ωστόσο, εσωτερικοί δρώντες εντός της χώρας, όπως το κροατικό εθνικιστικό κόμμα «*Κροατική Δημοκρατική Ένωση της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης*» και η μία από τις δύο οντότητες «*Δημοκρατία Σέρπσκα*», τάσσονται κατά αυτής της μετάβασης σε μια φιλελεύθερη συνταγματικά και νομοθετικά Βοσνία, καθώς έτσι θα χάσουν την εξουσιαστική τους δύναμη. Με την προσέγγιση της Δύσης να επικεντρώνεται τόσα χρόνια κυρίως στην συναίνεση της ελίτ, η σταθεροποίηση δεν αποτέλεσε ουσιαστικά πραγματικότητα. Η πραγματική μεταρρύθμιση θυσιάστηκε στον βωμό της σύναψης συμφωνιών της Δύσης και έδωσε περιθώριο κινήσεων σε αντιδραστικές δυνάμεις. (Mujanovic, 2022)

Αντίστοιχα και στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου, η επέμβαση αποφασίστηκε με στόχο την αποτροπή της ανθρωπιστικής καταστροφής που συντελούνταν και την απειλή της περιφερειακής σταθερότητας. Σε αντίθεση όμως με την αεροπορική εκστρατεία στην Βοσνία, αν και το ΝΑΤΟ έδρασε γρηγορότερα προκειμένου να προληφθεί η επιδείνωση των συγκρούσεων, η επέμβαση στην Γιουγκοσλαβία στερούνταν της διεθνούς νομιμοποίησης. Παρόλα αυτά, οι βομβαρδισμοί της Γιουγκοσλαβίας έφεραν τα αντίθετα αποτελέσματα, όσο και αν οι ΗΠΑ διακήρυτταν την επιτυχία της επέμβασης, καθώς συνέβαλαν στον διωγμό άνω του ενός εκατομμυρίου Αλβανών από το Κοσσυφοπέδιο σε γειτονικές χώρες, και πλέον η αδυναμία καταστολής των εχθροπραξιών οδήγησε σε περαιτέρω περιφερειακή αποσταθεροποίηση. (Latawski & Smith, 2003, pp. 14-16)

Μεταψυχροπολεμικά λοιπόν, ο ρόλος του ΝΑΤΟ επαναπροσδιορίστηκε και επεκτάθηκε πέρα από τα όρια μιας συμμαχίας με σκοπό την επιβολή περιβάλλοντος ασφαλείας και αποτροπής συγκρούσεων, σε μια συμμαχία με καθήκον την προληπτική διατήρηση της ειρήνης και σταθερότητας, καθώς και τη διαχείριση κρίσεων. (Παπακοσμάς, 2009, pp. 468-486)

Με την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας αναδύθηκαν εκ νέου οι εθνικιστικές διαφορές και τάσεις απόσχισης και αυτονόμησης. Με την Αλβανία να έχει μια μεγάλη ευθύνη αποσταθεροποίησης στα Βαλκάνια, λόγω των επιδιώξεών της για επέκταση, η επιβολή μόνο πολιτικής σταθερότητας φαίνεται πως δεν είναι αρκετή και απαιτείται να επεκταθεί και σε άλλους τομείς (στρατιωτικούς- πολιτισμικούς- οικονομικούς). Αυτές τις αδυναμίες ενότητας και εύρυθμης λειτουργίας, προσπαθούν να εκμεταλλευτούν εξωτερικοί δρώντες, όπως η Ρωσία και η Κίνα. Η μελλοντική ασφάλεια των Δυτικών Βαλκανίων και της ευρωατλαντικής σχέσης θίγονται από την έντονη παρουσία της Ρωσίας και της Κίνας στην περιοχή, οι οποίες με μια πληθώρα τακτικών προσπαθούν να απομακρύνουν οικονομικά και στρατηγικά τα Δυτικά Βαλκάνια από την σφαίρα επιρροής της Δύσης. Ενισχύονται λοιπόν, εναλλακτικά μοντέλα ανάπτυξης, τα οποία αντιτίθενται στις βλέψεις για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και δεν εξυπηρετούν τις παραδοσιακές οικονομικές και γεωπολιτικές πρακτικές της Ευρώπης, καθώς και την μετάβαση στον εκδημοκρατισμό και φιλελευθερισμό των κρατών της περιοχής. (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2016, pp. 201-203)

Η Ρωσία, διαχρονικά μέσω των ιστορικών δεσμών της με χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, ασκεί πίεση προς τη Δύση και επιδιώκει την αποτροπή της στρατιωτικής επέκτασης του ΝΑΤΟ. Η δημιουργία οικονομικών και ενεργειακών δεσμών με τα

κράτη της περιοχής αποτελεί το όχημα της διατήρησης της επιρροής της. Η ενσωμάτωση όμως των κρατών στους ευρωατλαντικούς θεσμούς, την απομονώνει. Η Κίνα αντιθέτως, εμφανίζεται ως μια εναλλακτική λύση στο δυτικό μοντέλο φιλελευθερισμού, έχοντας εισχωρήσει οικονομικά, επενδυτικά και διπλωματικά στο εύθραστο διαιρετικό περιβάλλον των Δυτικών Βαλκανίων και απειλώντας ακόμα και την ιδεολογική επέκταση της Δύσης στην περιοχή. Αποτελεί πλέον μια πραγματική απειλή για την ΕΕ και τις ΗΠΑ, παρακωλύοντας την διαδικασία λήψης αποφάσεων σε ζητήματα γεωπολιτικής σημασίας και ανακόπτοντας την επιρροή τους στα Δυτικά Βαλκάνια. (Zeneli, 2020)

Συνεπώς, η Δύση πρέπει να καταστεί η προτιμότερη εναλλακτική για τα Δυτικά Βαλκάνια, αντιμετωπίζοντας την ενεργειακή εισβολή της Ρωσίας και προστατεύοντας τις στρατηγικές υποδομές από τις τακτικές της Κίνας να διεισδύσει οικονομικά και επενδυτικά στην περιοχή. Το NATO και η ΕΕ σε συνεργασία, καλούνται να διευκολύνουν μέσω της ανάπτυξης στρατηγικών, την οικονομική, κοινωνική και πολιτική αναβάθμιση του βαλκανικού περιβάλλοντος και τη μετάβαση στους ευρωατλαντικούς θεσμούς και την ΕΕ. Αυτό θα διευκολύνει την ενίσχυση της επιρροής τους στην περιοχή και την προώθηση των επενδυτικών προοπτικών, μέσω στρατηγικών επικοινωνίας, προς προετοιμασία της κοινωνίας. Αυτές οι στρατηγικές, θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από αποφασιστικές και ουσιαστικές κινήσεις, με μελετημένες δράσεις αλλά και οικονομική στήριξη, προκειμένου να καταστούν ανταγωνιστικές έναντι σε σχέδια όπως για παράδειγμα η πρωτοβουλία «OBOR» (One Belt One Road) της Κίνας. Αυτές οι διαρθρωτικές κινήσεις σε επενδυτικά πρότζεκτ, θα πρέπει να συνοδεύονται από διαφάνεια, αυστηρότερους όρους διαχείρισης και αποδεδειγμένη αποδοτικότητα, ώστε να κερδίσουν την εμπιστοσύνη ξένων επενδυτικών προσεγγίσεων. (Zeneli, 2023)

Αντίστοιχα, επιδιώκεται και η ολοένα και πιο ουσιαστική περικύκλωση της Ρωσίας και αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών της, με την υλοποίηση σημαντικών γεωστρατηγικών προτάσεων καθώς και την οικονομική ενίσχυση των ευάλωτων κρατών έναντι αυτής. Η στήριξη του αλβανικού και ισλαμικού στοιχείου από τις ΗΠΑ, εξυπηρετεί την επιδίωξη του NATO για ελαχιστοποίηση της ρωσικής επιρροής στα Δυτικά Βαλκάνια καθώς και την αποτροπή διατήρησης απομακρυσμένων σχέσεων της Ρωσίας με την ΕΕ. Ενισχύοντας την παρουσία της Τουρκίας στα Βαλκάνια και ευνοώντας τον ήπιο μουσουλμανικό παράγοντα, εξασφαλίζουν την διατήρηση ελέγχου στην περιοχή και την αποτροπή του ορθόδοξου άξονα Ρωσίας- Σερβίας- Βουλγαρίας- Ελλάδας. Επιπλέον, η αποτροπή διάσπασης της Βόρειας Μακεδονίας και αλλαγής

συνόρων των μικρών ευάλωτων κρατών, όπως η προσάρτηση του Κοσόβου στην Σερβία και η απόσχιση της Δημοκρατίας Σέρπσκα από την Βοσνία Ερζεγοβίνη, δίνει στις ΗΠΑ και το NATO την ασφάλεια μη εμπλοκής ξένων δυνάμεων καθώς και την πιθανότητα αποσταθεροποίησης, αφού ένα τέτοιο ενδεχόμενο είναι πιθανό να ξυπνούσε τον αλβανικό εθνικισμό για το Κοσσυφοπέδιο. (Πρωτόπαπας, 2022)

Η δύναμη «KFOR» στο Κοσσυφοπέδιο αποτελεί εξάλλου μια εγγυητική παρουσία διατήρησης της ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή, λόγω της αποδοχής της και από τους Σέρβους και από τους Αλβανούς του Κοσσυφοπεδίου. Οι μεν αναγνωρίζουν τον ρόλο της «KFOR» ως εγγυητή της προστασίας της Σερβικής κοινότητας και οι δε ως τον απελευθερωτή της χώρας. Μια τυχόν υποβάθμισή της θα σήμαινε την πιθανότητα διατάραξης της ισορροπίας ανάμεσα στις δύο πλευρές και την απομάκρυνση του Κοσσυφοπεδίου από την ευρωπαϊκή του προοπτική. (Kuijver & Xhambazi, 2020)

Όσον αφορά την Βοσνία- Ερζεγοβίνη, με την ένταξή της στο NATO θα επιτυγχάνονταν η αποκοπή της Ρωσίας από τον χειρισμό των Δυτικών Βαλκανίων μέσω σημείων πίεσης όπως η Βοσνία, η διασφάλιση σταθεροποίησης καθώς και η διευκόλυνση ένταξης των κρατών της περιοχής στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφαλείας. Παράλληλα θα διευρυνόταν η στρατιωτική και πολιτική συμμετοχή της Βοσνίας στους θεσμούς της Συμμαχίας. Έχει αποδειχθεί ότι η σταθερότητα ολόκληρης της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων, συνεπάγεται της σταθερότητας στην Βοσνία. Οι δημοκρατικές αξίες και αρχές θα ενισχύονταν στο πλαίσιο ορισμού του NATO και θα αποτελούσαν ένα πεδίο ανάπτυξης των προοπτικών των κρατών, μακριά από τις επιδιώξεις της Ρωσίας για διατήρηση της περιοχής ως κέντρο ανάφλεξης για την Ευρώπη. (Čančar, 2022)

Η ένταξη λοιπόν, των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων στην Βορειοατλαντική Συμμαχία, επιθυμείται καθώς:

- Θα επιτευχθεί η δημιουργία ζώνης νατοϊκής επιρροής στα όρια με την Ρωσία, με δυνατότητα ανάπτυξης στρατιωτικών δυνάμεων σε πιθανή πρόκληση.
- Θα συμβάλει στην ανάσχεση του οργανωμένου εγκλήματος και της διεθνούς τρομοκρατίας, που για χρόνια τροφοδοτούνται μέσω των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων και του μουσουλμανικού παράγοντα.
- Θα αποδυναμωθούν τα αποσχιστικά και εθνικιστικά κινήματα.

- Θα επιτευχθεί ο έλεγχος της ανατολικής Μεσογείου μέσω της ζώνης επιρροής του NATO.
- Θα αναβαθμιστεί αμυντικά η περιοχή μέσω της εξοπλιστικής αναβάθμισης.
- Θα μπλοκαριστεί η κινεζική επιρροή στα Δυτικά Βαλκάνια, οι οποίες έχουν σκοπό τον μελλοντικό αποκλεισμό των ΗΠΑ από την περιοχή, αναλαμβάνοντας σημαντικές υποδομές των κρατών, όπως λιμάνια, σιδηροδρόμους κλπ.
- Θα προσελκύσουν επενδυτικές προοπτικές
- Θα διασφαλιστεί η ενεργειακή ασφάλεια της Δύσης, η οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την προμήθεια ενέργειας μέσω των Δυτικών Βαλκανίων. (Καρύδας, 2019)

Διαπιστώνεται λοιπόν, πως οι επιδιώξεις του NATO όσον αφορά τα Δυτικά Βαλκάνια παραμένουν διαχρονικά στην ίδια τροχιά, προσαρμοσμένες κάθε φορά στις απαιτήσεις και προκλήσεις που εμφανίζονται. Το ενταξιακό θέμα των Βαλκανίων στους κόλπους της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας αποτελεί την μεγαλύτερη και κυριότερη επιδίωξη, καθώς θα γίνει το όχημα επέκτασής της γεωπολιτικά και οικονομικά. Κυρίως όμως, θα γίνει το όχημα διάδοσης των αρχών του εκδημοκρατισμού και φιλελευθερισμού, που θα καταστήσουν τις κοινωνίες των βαλκανικών κρατών πιο δεκτικές στις μεταρρυθμίσεις και την προοπτική οικοδόμησης του «κράτους δικαίου» με επικράτηση της ασφάλειας, ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων. Η Βορειοατλαντική Συμμαχία παραμένει το θεμελιώδες και βασικό πλαίσιο ασφαλείας της δυτικής Ευρώπης. Ωστόσο, το πολύπαθο παρελθόν των Δυτικών Βαλκανίων καθιστά τις τοπικές κοινωνίες καχύποπτες σε υποσχέσεις και εξιδανικεύσεις της Δύσης, φέρνοντας αντίσταση στα σχέδια της ολοκληρωτικής ένταξής τους, έλκοντας επίσης εξωτερικούς δρώντες οι οποίοι απειλούν την επιδίωξη σταθεροποίησης στην περιοχή και την γενικότερη διατήρηση της ασφάλειας και ειρήνης.

Γίνεται σαφές, πως ουσιαστικά το μέλλον των Δυτικών Βαλκανίων καθορίζεται από την διάθεση περιφερειακής συνεργασίας των ίδιων των κρατών και των κρατικών επιδιώξεων, ενώ από τη μεριά της Δύσης θα πρέπει να αποδειχθεί ότι οι υποσχέσεις δεν εμπεριέχουν μόνο απλές συμφωνίες στα χαρτιά, μα ουσιαστικές δράσεις με απτά αποτελέσματα.

Μόνο τότε ίσως, θα μπορέσουμε να μιλήσουμε για πραγματική μετάβαση των Δυτικών Βαλκανίων σε μια βιώσιμη πραγματικότητα, απαλλαγμένη από παθογένειες του παρελθόντος. Παρόλα αυτά, αποτέλεσαν, και πιθανότατα θα εξακολουθούν να αποτελούν, ένα σημαντικό κομμάτι της Γηραιάς Ηπείρου, το οποίο «παράγει περισσότερη ιστορία, απ' όση μπορεί να καταναλώσει» (Ο.Τσώρτσιλ).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2016. *Τα Βαλκάνια μεταξύ Δύσης και Ρωσίας*.. 1η επιμ. Αθήνα: Ινφογνώμων.

ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2020. *Η αμυντική ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. 1η επιμ. Αθήνα: Ινφογνώμων.

ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ., 2021. *Υβριδικοί πόλεμοι*, Αθήνα: Ινφογνώμων.

Καρύδας, Φ., 2019. *Το NATO και οι επιδιώξεις του στα Βαλκάνια*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.skai.gr/news/opinions/to-nato-kai-oi-epidiokseis-tou-sta-valkania>
[Πρόσβαση 6 12 2023].

Κασκαρέλης, Β., 2016. *Η τέλεια καταιγίδα. Το NATO μετά την 11η Σεπτεμβρίου*.. 1η επιμ. Αθήνα: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.

Μωραΐτη, Α., 2020. Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας, Ελευθερία, Ασφάλεια, Δικαιοσύνη. Στο: *Εξωτερικές σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, pp. 105-135.

Newsbeast, 2023. *Νέες κυρώσεις με σκοπό τη μείωση της ρωσικής επιρροής στα Δυτικά Βαλκάνια επέβαλαν οι ΗΠΑ σε 10 πολιτικούς*.. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/10230354/nees-kyroseis-me-skopo-ti-meiosi-tis-rosikis-epirrois-sta-dytika-valkania-epevalan-oi-ipa-se-10-politikous>
[Πρόσβαση 28 11 2023].

Ντόκος, Θ., 2019. Οι σχέσεις ΕΕ- NATO: Παρελθόν, παρόν και μέλλον.. Στο: *Εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ*. Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, pp. 157-194.

Παπακοσμάς, Β., 2009. Τα Βαλκάνια και το εξελιγμένο NATO. Στο: Ηρόδοτος, επιμ. *Τα νέα Βαλκάνια: Η γεωπολιτική της διεθνούς ασφάλειας και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*.. Αθήνα: Ηρόδοτος, pp. 447-486.

Παπασωτηρίου, Χ., 1994. *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*.. Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ.

Παπασωτηρίου, Χ., 2007. Ο πόλεμος της Βοσνίας (1992-1995). Στο: *Τα νέα Βαλκάνια. Από την γεωπολιτική της μετάβασης στην προοπτική της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*.. Αθήνα: Ηρόδοτος, pp. 211-215.

Παπασωτηρίου, Χ., 2018. *Η αμερικανική πολιτική από τον Φράνκλιν Ρούσβελτ στον Ντόναλντ Τραμπ*.. Βάρη Αττικής: Ποιότητα.

Πρωτόπαπας, Γ., 2022. *Το μακρύ χέρι του Πούτιν στα Βαλκάνια*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://slpress.gr/diethni/to-makry-cheri-toy-poytin-sta-valkania/>
[Πρόσβαση 6 12 2023].

Ρουδομέτωφ, Β., 2007. Εθνικές μειονότητες, έθνη- κράτη και εξωτερικές πατρίδες.. Στο: Ηρόδοτος, επιμ. *Τα νέα Βαλκάνια. Από την γεωπολιτική της μεταβασης, στην προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*.. Αθήνα: Ηρόδοτος, pp. 142-146.

Σιούσιουρας, Π., 2007. *Τα νέα Βαλκάνια. Από τη γεωπολιτική της μετάβασης στην προοπτική της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*.. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Στραβοπόδης, Μ., 2019. *HUFFPOST*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.huffingtonpost.gr/entry/o-rolos-tes-rosias-sta-detika-valkania-ston-21o-aiona_gr_5d55c64ce4b0eb875f20fbe6
[Πρόσβαση 21 11 2023].

Χατζηβασιλείου, Ε., 2017. *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*.. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη

Ξενόγλωσση

Academic Accelerator, 2023. *Berlin Plus Agreement*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/berlin-plus-agreement>
[Πρόσβαση 23 11 2023].

Assembly, P., 2002. *Council of Europe*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16967&lang=en>
[Πρόσβαση 25 11 2023].

Balmforth, T., 2019. *Russia sends S-400 missile defence systems to Serbia for military drill*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.reuters.com/article/us-russia-serbia-missiles/russia-sends-s-400-missile-defense-systems-to-serbia-for-drill-ria-idUSKBN1X30VE/>
[Πρόσβαση 21 11 2023].

Barrass, G., 2009. *The great cold war: A journey through the Hall of Mirrors*.. Stanford California: Stanford University Press..

Bechev, D., 2020. *Russia's footprint in the Western Balkan information enviroment*., Riga: NATO Strategic Communications Center of Excellence.

Belkin, P., 2016. *NATO's Warsaw Summit: In Brief*, Washington D.C.: Congressional Research Service.

Binnendijk, H. & Hamilton , D. S., 2023. *Implementing NATO's Strategic Concept on China*, Washington: Atlantic Council.

Birsel, R., 2023. *Serbia highlights importance of Chinese defence equipment*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.reuters.com/world/serbia-highlights-importance-chinese-defence-equipment-2023-10-23/>
[Πρόσβαση 28 11 2023].

Brethous, M. & Kovalčíková, N., 2023. *NEXT LEVEL PARTNERSHIP: Bolstering EU-NATO cooperation to counter hybrid threats in the Western Balkans*, Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS).

Čančar, I. F., 2022. *Rethinking NATO engagement in the Western Balkans*, Brussels: NATO Defence College.

Cohen, L., 1995. *Broken Bonds*. 1η επιμ. Colorado: Westview Press.

Commission, E., 2020. *Western Balkans: An Economic and Investment Plan to support the economic recovery and convergence*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1811
[Πρόσβαση 30 11 2023].

Commission, E., 2022. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/berlin-process-summit-eu-announces-eu1-billion-energy-support-package-western-balkans-and-welcomes-2022-11-03_en
[Πρόσβαση 30 11 2023].

Daalder, I. H., 1998. *Decision to Intervene: How the War in Bosnia ended*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.brookings.edu/articles/decision-to-intervene-how-the-war-in-bosnia-ended/>
[Πρόσβαση 10 10 2023].

Davis, C. R., 2010. NATO's Next Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security. *Strategic Studies Quarterly*, 4(4), pp. 32-49.

ECFR.EU, 2023. *Mapping China's rise in the Western Balkans: Montenegro*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://ecfr.eu/special/china-balkans/montenegro/>
[Πρόσβαση 30 11 2023].

EU Institute for Security Studies (EUISS), 2021. *The Western Balkans and EU-NATO cooperation: How to counter foreign interference and disinformation?*, Paris: EUISS.

Eur-lex, 2023. *Ευρωπαϊκή ταυτότητα σε θέματα ασφάλειας και άμυνας*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:european_security_defence_identity
[Πρόσβαση 20 11 2023].

European Commission, 2021. *Prevention of radicalisation: the Commission steps up support in the Western Balkans with a new €1.55 million project*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/prevention-radicalisation-commission-steps-support-western-balkans-new-eu155-million-project-2021-04-19_en
[Πρόσβαση 1 12 2023].

European Council, 2022. *EU imposes sanctions on state-owned outlets RT/ Russia Today and Sputnik's broadcasting in the EU.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-rt-russia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/pdf>
[Πρόσβαση 28 11 2023].

- European Parliament, 2020. *Understanding EU-NATO cooperation*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659269/EPRS_BRI\(2020\)6592_69_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659269/EPRS_BRI(2020)6592_69_EN.pdf)
[Πρόσβαση 22 11 2023].
- European Union Force in BiH, 2023. *Operation Althea*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.euforbih.org/index.php/euforqr2023>
[Πρόσβαση 26 11 2023].
- Fabbri, F. & Paul, A., 2018. *Fighting terrorism and radicalisation in Europe's neighbourhood: How to scale up EU efforts*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.epc.eu/content/pub_8851_radicalisation_web.pdf
[Πρόσβαση 1 12 2023].
- Gjana, F., 2008. *The Western Balkans and EU-NATO relations*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/152488585.pdf>
[Πρόσβαση 20 11 2023].
- Græger, , N. & Haugevik, K. M., 2011. The EU's Performance with and within NATO: Assessing Objectives, Outcomes and Organisational Practices. *European Integration*, 33(6), pp. 743-757.
- Gross, E., 2009. *European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-2009)*, Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS).
- GROSSOUVRE, H. D., 2008. The Nato Summit In Bucharest: Origins And Consequences For Europe Of A Historic US Defeat. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 12(3), pp. 84-93.
- Herman, Y., 2022. *NATO declares China a security challenge for the first time*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2022/6/30/nato-names-china-a-strategic-priority-for-the-first-time>
[Πρόσβαση 30 11 2023].
- Insight EU monitoring, 2021. *Countering of hybrid threats requires both EU-NATO cooperation in Western Balkans*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://portal.ieu-monitoring.com/editorial/countering-of-hybrid-threats-requires-both-eu-nato-cooperation-in-western-balkans/363806?utm_source=ieu-portal/feed
[Πρόσβαση 27 11 2023].
- Kaunert, C. & Wertman, O., 2019. *Counter- terrorism cooperation*, Rome: NATO Defense College.
- Keagle, J. M., 2012. A Special Relationship: U.S. and NATO Engagement with the Partnership for Peace to Build Partner Capacity Through Education. *Connections*, 11(4), pp. 59-74.
- Kissinger, H., 1995. *Διπλωματία*. Νέα Υόρκη: Λιβάνη.
- Koops, J., 2011. *The interactive power of Effective Multilateralism in theory..* Βρυξέλλες: VUBPRESS.

- Krstinovska, A., 2023. *Could NATO Membership Be a Game-Changer for the Western Balkans Engagement with China?*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://chinaobservers.eu/could-nato-membership-be-a-game-changer-for-the-western-balkans-engagement-with-china/?fbclid=IwAR0nbqlZJRyq-NJgnpNLKy_phil-PJXdtPmV2OJRwdISbuGeLW9iWZUJiQk
[Πρόσβαση 29 11 2023].
- Kruijver, K. & Xhambazi, V., 2020. *Kosovo's NATO future: How to Square the Circle?*, Clingendael : Clingendael Institute.
- Lakic, M., 2018. *Balkan Insight*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://balkaninsight.com/2018/12/05/nato-approves-membership-action-plan-with-bosnia-12-05-2018/>
[Πρόσβαση 1 10 2023].
- Larsen, H., 2020. *The Western Balkans between the EU, NATO, Russia and China..* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse263-EN.pdf>
[Πρόσβαση 20 11 2023].
- Larson, E. V. & Savych, B., 2007. Operation Allied Force (Kosovo, 1999). Στο: *Misfortunes of War: Press and Public Reactions to Civilian Deaths in Wartime*. California: RAND Corporation, pp. 63-124.
- Larsonneur, J.-C., 2022. *The evolving terrorist threat: adapting the allied response*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2023-01/014%20DSCTC%2022%20E%20rev.%202%20fin%20%20-%20TERRORISM%20-%20LARSONNEUR%20REPORT.pdf>
[Πρόσβαση 2 12 2023].
- Latawski, P. & Smith, M., 2003. *The Kosovo crisis and the evolution of post - Cold War European security..* Manchester: Manchester University Press.
- Leurdijk, D. A., 1997. Before and after Dayton: The UN and NATO in the Former Yugoslavia. *Third World Quarterly*, 18(3), pp. 457-470.
- Linemann, A., 2014. *Ιστορία της νεότερης Ευρώπης, Από το 1815 μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Κριτική.
- Maio, G. d., 2021. *Opportunities to deepen NATO- EU cooperation*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/12/FP_20211203_nato_eu_cooperation_demaio.pdf
[Πρόσβαση 27 11 2023].
- Matias, B., 2021. *The Defence Horizon Journal*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.thedefencehorizon.org/post/nato-eu-cooperation-benefits>
[Πρόσβαση 1 12 2023].
- McBride, J., 2023. *Russia's Influence in the Balkans*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.cfr.org/backgrounder/russias-influence-balkans>
[Πρόσβαση 21 11 2023].

Mirosavljević, I., 2023. *Platinum Wolf 23 and Defender 23: Two military exercises show changing relationship of Serbia and Kosovo with the West?*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://europeanwesternbalkans.com/2023/07/14/platinum-wolf-23-and-defender-23-two-military-exercises-show-changing-relationship-of-serbia-and-kosovo-with-the-west/>

[Πρόσβαση 30 11 2023].

Mogherini, F., 2016. *Shared Vision, Common Action: A stronger Europe*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
[Πρόσβαση 22 11 2023].

Mujanovic, J., 2022. *In the Balkans , "Stability" may not be the answer*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://newlinesmag.com/argument/in-the-balkans-stability-may-not-be-the-answer/>
[Πρόσβαση 5 12 2023].

Nation, R. C., 2003. *War in the Balkans 1991-2002*, Pennsylvania: Strategic Studies Institute, US Army War College.

NATO Parliamentary Assembly, 2020. *Key challenges to maintainig peace and security in the Western Balkans*, Brussels: NATO Parliamentary Assembly.

NATO, 1996. *Final Communiqué*, Brussels: Press Communiqué.

NATO, 2002. *Prague Summit 2002*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nato.int/docu/0211prague/speeches-e.pdf>
[Πρόσβαση 20 9 2023].

NATO, 2014. *Prague Summit Declaration*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm
[Πρόσβαση 2 12 2023].

NATO, 2016. *Warsaw Summit Communiqué*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#balkans
[Πρόσβαση 5 10 2023].

NATO, 2017. *Progress report of the implementation of the common set pf proposals endorsed by NATO and EU Councils on 6 December 2016*, Brussels: NATO.

NATO, 2018. *Brussels Summit Declaration*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm
[Πρόσβαση 24 11 2023].

NATO, 2019. *Strengthening EU-NATO relations*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/07/16/strengthening-eu-nato-relations/index.html>
[Πρόσβαση 10 11 2023].

NATO, 2019. *Strengthening EU-NATO relations*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/07/16/strengthening-eu-nato-relations/index.html>
[Πρόσβαση 10 11 2023].

- NATO, 2022a. *2021 NATO Summit*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/184620.htm#decisions>
[Πρόσβαση 5 10 2023].
- NATO, 2022b. *The Alliance's Strategic Concept (1999)*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm
[Πρόσβαση 20 9 2023].
- NATO, 2022c. *A short history of NATO*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm
[Πρόσβαση 10 9 2023].
- NATO, 2023a. *Countering terrorism*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm
[Πρόσβαση 5 12 2023].
- NATO, 2023b. *NATO's role in Kosovo*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm
[Πρόσβαση 20 11 2023].
- NATO, 2023c. *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina (1995-2004)*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52122.htm
[Πρόσβαση 26 10 2023].
- NATO, 2023d. *Strategic Concept 2022*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm
[Πρόσβαση 5 10 2023].
- NATO, 2023e. *Σχέδιο Δράσης Μέλους (MAP)*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37356.htm
[Πρόσβαση 1 10 2023].
- Praks, H., 2014. *NATO Enlargement. New Strategic Map Strengthens Stability and Freedom*, Tallinn: International Center for Defence Studies.
- Relations, E. C. o. F., 2023. *Mappin China's rise in the Western Balkans: Bosnia and Herzegovina*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://ecfr.eu/special/china-balkans/bosnia-and-herzegovina/>
[Πρόσβαση 29 11 2023].
- Shtuni, A., 2019. Western Balkans Foreign Fighters and Homegrown Jihadis: Trends and. *CTCSENTINEL*, 8, p. 36.
- Speranza, L., 2020. *A strategic concept for countering Russian and Chinese hybrid threats*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/07/Strategic-Concept-for-Countering-Russian-and-Chinese-Hybrid-Threats-Web.pdf>
[Πρόσβαση 25 11 2023].
- Szczerba, M., 2022. *The Western Balkans: Russia's war on Ukraine an the region's enduring challenges*, Βρυξέλες: NATO PARLIAMENTARY ASSEMBLY.

Szewczyk, B. M., 2019. *NATO and the EU: The essential partners*, Rome: NATO Defense College.

Tsiplacos, A., 2021. *Deterring Russian and Chinese expansion in the Western Balkans*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.semedenergydefense.com/deterring-russian-and-chinese-expansion-in-the-western-balkans/>

[Πρόσβαση 30 11 2023].

U.S. Department of State, 2021. *Country Reports on Terrorism 2021: Kosovo*, Washington: U.S. Department of State.

Vejvoda, I., 2017. *V. THE IMPACT OF THE UNITED STATES*, Παρίσι: European Union Institute for Security Studies (EUISS).

Vladislavljiev, S., 2021. *China's "Digital Silk Road" enters the Western Balkans*, Prague: Association for International Affairs (AMO).

Zandee, D., van der Meer, S. & Stoetman, A., 2021. *Countering hybrid threats. Steps for improving EU-NATO cooperation*, Clingendael: Clingendael: Netherlands Institution of International Relations..

Zeneli, V., 2020. *Dancing in the dark*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2020-10/pC_V10N3_en-4_Zeneli.pdf

[Πρόσβαση 20 11 2023].

Zeneli, V., 2023. *Chinese Influence in the Western Balkans and Its Impact on the Region's European Union Integration Process*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.iwm.at/blog/chinese-influence-in-the-western-balkans-and-its-impact-on-the-regions-european-union>

[Πρόσβαση 30 11 2023].

Živković, V., 2020. *European Western Balkans*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://europeanwesternbalkans.com/2020/03/26/north-macedonias-nato-membership-decades-long-ambition-finally-becomes-a-reality/>

[Πρόσβαση 1 10 2023].

Zweers, W., Drost, N. & Henry, B., 2023. *Little substance, Considerable impact. Russian influence in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro*, Clingendael: Clingendael: Netherlands Institute of international Relations.

Zweers, W. και συν., 2020. *China and the EU in the Western Balkans. A zero-sum game?*, Clingendael: Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.

